

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

23 (452), 5—11 червня 2008

Фото Олеса Дмитренка

Відлунав останній дзвоник — тисячі випускників ступили в самостійне життя. Ким стануть вони завтра, чи зможуть продовжити навчання, знайти себе у бурхливому і складному сьогоденні? Чи будуть свідомими будівничими нової України? Чи прислужаться їхні сили і здібності державі, а держава подбає про те, щоб вони почувалися захищеними, потривалими на рідній землі? Щастя вам і широких та світлих доріг у майбутнє!

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

ЩО У НАШІЙ БУДУЧИНІ?

Слова з листа Івана Бурлаки в одну з українських газет "Ми свою правду не змогли донести світові так, як наші недруги — свою брехню" дуже точно формулюють причину майже всіх українських проблем. Після проголошення формальної незалежності українці тимчасово програли інформаційне змагання за самостійність. Нам важко було виграти з багатьох причин, але ми не мали і не маємо права вдавати, ніби все гаразд і справедливий прийде сама, а чарівне слово "демократія" принесе свої золоті плоди. Якщо держава лише констатує засилля чужої інформації, преси і книги, теле- і радіограм, то чому досі не набув популярності самозахист, до якого в таких випадках вдаються інші народи, — бойкот?

На відміну від немців і розрізнених протестів-ремствувань, бойкот — цивілізований, демократичний і ефективний спосіб самозахисту народу, ослабленого колонізацією. Наших дітей намагаються навчати нової дисципліни — абсолютної толерантності. Українською мовою абсолютна толерантність — це повна байдужість і запомадливий однаково перед злом і добром. Пропаганда такої толерантності руйнує весь сенс земного шляху людини, її віру в Бога, який створив людство саме для безконечної в поколіннях місії пізнання добра і зла.

В українському протесті забагато слів і мало конкретики, ознак бойкоту. Українці знайшли інший, дуже зручний і безпечний, але згубний спосіб релаксації — лягати владу й політиків. До бойкоту не вдаємося, напевно, з природної обережності і насадженого страху перед владою, боязні звинувачень в насильстві й недемократичності. Більшість українців просто живуть і не бажають приносити мізерну особисту жертву для спільного блага. Люди не здатні навіть на пасивний організований протест, потроху втрачають національні ознаки, стають сварливим і зневіреним населенням, натовпом гіршого гатунку, з яким ніхто не церемонитиметься. Українські

проблеми влади зумовлені не лише політичним домінуванням олігархічної зденационізованої верхівки. Головна причина — це неухильне "сповзання" суспільства в болото мирного і безликого, але роботязкого населення. Вочевидь, хтось зацікавлений у такому "розвиткові" суспільства, бо не хоче мати проблем зі справжньою національною демократією. Національна еліта занепокоєна, але відсторонена від публічної діяльності. Їй не під силу завадити цій "сучасній руйні". Інтелігенція втомилася писати "паперові протести", але ще не має рішучості для організації бойкотів як виграшного протесту слабкої й невпливової української етнічної спільноти.

Змусити когось до участі в бойкоті неможливо — це не те саме, що тримати транспарант чи партійний прапор на площі. Це вимагає особистої жертви, добровільного самообмеження, своєрідного посту. Треба мати тверду віру в справедливість акції.

Проблема захисту українськомовної преси і книговидавництва вже багатьом набридла. Саме час організувати бойкот — масову добровільну відмову від російськомовного читва з одночасною вимогою українського. Чимало людей готові до особистої жертви — на деякий час відмовитися від придбання неукраїнських газет, але за умови, що так водночас робитиме більшість чи хоч би частина громадян. Важко йти на самообмеження, якщо немає певності у масовості й дієвості жертви. У такій справі, як і в будь-якій іншій, допомагає віра.

Чому як християни ми постимо, але не завжди готові, як українці, постити інформаційно? Відповідь одна — наша віра в силу українства ще слабка. Успішний бойкот конкретного, осоружного українцям явища — дієвий спосіб укріпити українську віру, домогтися права на українську мову, культуру і публічно поширювану інформацію. У випадку успішної акції бойкоту не доброзичливих до українців газет зали-

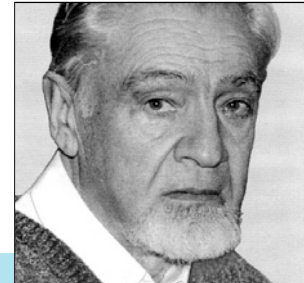
шиться стільки, скільки їх потребують збочені україноненависництвом люди.

Засилля чужої мови, преси і книжки можливе лише за умови нашого пасивного підсобництва — купують їх передовсім етнічні українці, що становлять більшість. Серед них ще чимало таких, хто продовжує пасивно і за звичкою запомадливо переходити на російську як тільки зачують її. Ця більшість, не задумуючись, купує неприхильну до українства пресу і дуже мало передплачує українських газет, зачитується російськомовною й не шукає української книжки.

Проголошення бойкоту для подолання цієї проблеми не зашкодить любителям вартісного російськомовного читва, але змусить етнічних українців задуматися над наслідками власних вчинків і власної бездіяльності. Це відкриє їм очі на особливу вартість національних основ держави, які можна захистити особисто, не чекаючи допомоги від держави. Ініціатива — за етнічними українцями, а їх підтримають усі розсудливі громадяни, зацікавлені в загальному добробуті та якості життя.

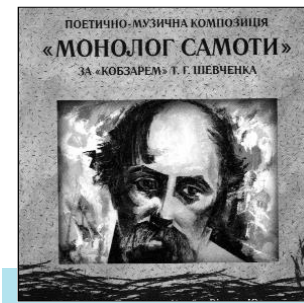
Ми вступаємо в добу глобалізації, коли національні цінності піддають цинічним спробам фальшування і знищення на догоду інтересам багатой верстви, яка насаджує свою космополітично-споживацьку моду. Ця проблема світова і водночас суто українська. Бойкот — чи не єдина успішна форма морального й економічного протистояння засобам публічного нав'язування націєруйнівної, колонізуючої інформації. Тому, готуючись до бойкоту, не варто зважати на фанатський лемент адептів чужих інтересів в Україні про обмеження свободи слова і поширення інформації чи обмеження прав людини. Завжди можна знайти будь-яку інформацію, що її поширюють ЗМІ. Лише етнічний українець в Україні, у своєму інформаційному просторі, мало знаходить для задоволення власної душі.

КОГО І ЧОМУ ОБИРАЄМО

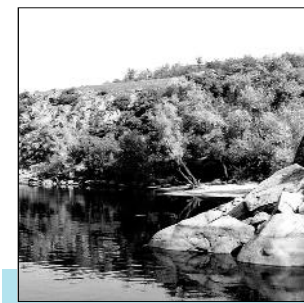
2

ШЕВЧЕНКІАНА

8-9

ОСТРІВ МРІЇ

12

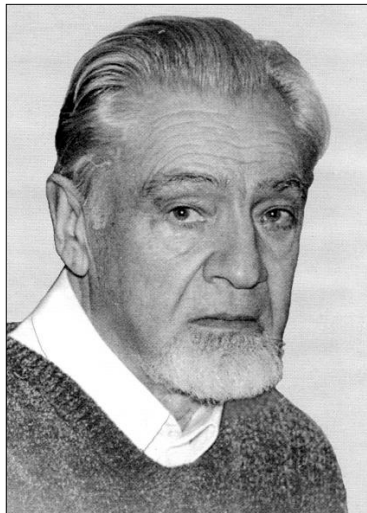
ПАРИЖ МАРІЇ БАШКИРЦЕВОЇ

14

**Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії АКБ "Київ",
МФО 320401 ЗКПО 21709106**

КИЇВСЬКІ ВИБОРИ ЯК ДЗЕРКАЛО ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Володимир ВОЙТЕНКО,
професор

Справжньою вимогою ефективної демократії є розумна недовіра до її лідерів.

S. Hook, “Reason, Social Myth and Democracy”, New York, 1950

Багато води сплило в Дніпрі відтоді, як на крутому березі ріки виріс Київ. Багато подій бачило давнє місто, і немало їх припало на травень. Третього дня цього місяця, в другу суботу після Пасхи, віддав душу в руки Божії Феодосій, ігумен Печерський (1074 р.). Христололюбивий великий князь всея Русі Володимир Мономах преставився місяця травня дев’ятого дня (1125 р.). Князь Всеволод послав по братів своїх, і прийшли вони до Києва чотирнадцятого травня, а тоді засвітилася на заході превелика звізда (комета Галлея, 1145 р.). Місяця травня п’ятнадцятого дня увійшов у город Мстислав і сів на столі отця свого, а Володимир Мстиславович став на нього замишляти. Мстислав сказав: “Брате! Ти хрест цілував, і тобі ще навіть уста не обсохли. Як не шукаєш мені лиха, цілуй хрест сьогодні!” І цілував той хрест, але того ж року порушив хресну обіцянку (1167 р.). Про це ми трохи знаємо, тож перескочимо через дев’ять століть: 25 травня 2008 р. в Києві відбулися досадні вибори міського голови та депутатів міськради. Ось коментарі деяких політологів щодо їхніх підсумків.

Вадим Карасьов: “Скінчилася епоха електоральних перемог Тимошенко, яка тривала з 2004 р. Вона ініціювала ці вибори. Але не змогла їх виграти. Це, звичайно, не тотальна поразка. Це не Сталінград, проте можемо говорити про щось подібне до поразки німців під Москвою 1941 року”.

Володимир Фесенко: “БЮТ вважав, що вже схопив Бога за бороду, що може робити в цій країні все, що заманеться. Охолодження виборців корисне, щоб БЮТ повернувся до реальності”.

Константин Матвієнко: “На цих виборах програв увесь політичний клас, точніше — політики, які імітують політичну діяльність. Вони програли тому, що виборець з’явився на дільницях у кількості 50 %. Отже, суспільство почало відмовлятися від участі у формуванні влади, що загрожує їй втраченою легітимністю”.

Це справді так: не більше 20 % “реальних” киян, які мають право голосу, поставили “галочку” навпроти прізвища нового-старого мера. Сказати, що програв блок НУНС, буде замало: це не просто поразка, а політичний нокаут пропрезидентської безсилої сили. Щоправда, сам Президент ні виборів, ні мера від БЮТ не хотів, тож може почуватися майже переможцем.

Програв вибори і я: не тому, що не став міським головою мій кан-

дидат, а тому, що переміг саме Л. Черновецький. За такого очільника Київської громади соромно. Не розмовляє українською. Постійно порушує закон про державну мову, але ця обставина чомусь якнайменше цікавила прем’єр-міністра і Президента. Має сумнівну репутацію щодо вживання наркотиків, про що сам сказав.

Певний час в адміністративному поділі України Київ був провінційним містом у складі Білоцерківського полку і жив під орудою сотника з цікавим прізвищем Блябля (детальніше див. у газеті “Персонал плюс”, 2008, № 20). Хмельницький підняв статус Києва, зробивши його центром полку (1648 р.). За наступні 75 років полковники змінювалися близько 60 разів, але жоден не лишив помітного сліду.

Сьогодні йдеться про справи, в політичному сенсі набагато вагоміші, ніж постає Київського мера. Наприкінці 2004 р. і сам він, і його сьогоднішні високі покровителі, і його головні та дрібніші суперники пліч-о-пліч стояли на Майдані. Ми думали, що вони змагаються з клікою Кучми—Медведчука—Януковича за нас, а вони, виявляється, “стояли” кожний за себе.

ПОГАНІ ПРОГНОЗИ ЗБУВАЮТЬСЯ

Вочевидь, не я перший і не я один почав розуміти командну безперспективність “трибуни” на Майдані відразу після її (нашої) перемоги. Пам’ятаєте, на Хрещатику лишалися в наметах кількості людей вже тоді, коли В. Ющенко офіційно оголосили Президентом? Мені було цікаво, я до них пішов і довідався, що “Нас не відпускають і не дають грошей на дорогу додому”. — “А хто не відпускає?” — “Хто треба, той і не відпускає”. — втрутився громадянин із кіскою. В таких ситуаціях варто трохи посваритися, щоб дізнатися більше: зі злості люди стають відвертими. Але громадянин з кіскою знизав плечима і відійшов; добрі люди і без сварки пояснили, що він “від Юлі”, а стоятьтуть доти, хоч уже набридло, доки Віктор Андрійович не призначить Юлію Володимирівну “на Кабмін”.

На початку березня 2005 р. я оприлюднив свої оцінки перших ознак дрейфу помаранчевої влади в нікуди (“День”, 2005, № 42). “На парламентські вибори 2006 р. політична сила В. Ющенка йтиме, блокуючись з іншими партіями. Але відразу після підрозуму гололів Президент залишиться один... Парламентська... більшість, готова підтримувати його ініціативи, буде непостійною... “Генеральний Секретаріат” глави держави смикатиметься врізнобіч, нагадуючи адміністрацію Л. Кучми й викликаючи нещадну критику з усіх сторін... Задовго до закінчення каденції Президента в ЗМІ почнеться обговорення кандидатури його наступника... Захід затихне від розчарування... Команда кремлівських чекістів не ховатиме задоволення посмішок... Єдиним органом легітимно (чи майже легітимно) здатним запроваджувати в життя ініціативи Президента, стане РНБОУ та “прокламоване, але ще відсутнє Національне бюро розслідування...”

Всупереч своїм планам (так чи інак озвученим на Майдані), В. Ющенко не організував Національного бюро, не створив громадського телебачення, не надав реальної допомоги кримським татарам і не переформатував шкільну освіту з 12 років (потрібних за інших обставин і в інших реаліях) на традиційні десятиріччя. Продовжу “пророкування”: “Створення єдиної помісної церкви буде остаточно знято з порядку денного... В літаках за мар-

шрутом Москва—Київ дедалі частіше мандруватимуть емісари й комісари, політтехнологи й технополітики. Одіозних телеведучих і політологів знову вважатимуть респектабельними аналітиками... Ю. Луценко вийде з СПУ й до кінця лишиться з В. Ющенком... Тарас Чорновіл вступить до КПУ...” Касандра щодо Т. Чорнової помилася: регіонали фактично приєднали КПУ до себе, дозволивши комуністам у вільний час забавлятися боротьбою з олігархами на макеті. Ю. Луценко зробив саме те, чого я від нього чекав, але нині він не у фаворі. Якщо шановного міністра бодай на три дні замкнуть у СІЗО, буде те, що Кучма зробив з Тимошенко, відкривши їй шлях у топ-політику. Повертаючись до ситуації з Юрієм Віталійовичем, варто згадати провідного “самбіста” Д. Жванію, який — без перебільшення — був творцем матеріальної іпостасі Майдану, знає про нього більше, ніж будь-хто інший, але (як з’ясувалося) не є громадянином України. Бий своїх, щоб чужі боялись!

Ось і баба Параска зникла з телеекранів — із розпачу чи з перелеккання? Водночас маємо бачити і те, що з трьох провідних політичних фігур лише В. Ющенко послідовно і наполегливо змагається за євроатлантичну інтеграцію України, за визнання Голодомору геноцидом українців та вшанування пам’яті замордованих, за визнання справжньої ролі УПА в Другій світовій війні, за безумовну ліквідацію військово-морської бази Росії в Севастополі не пізніше 2017 р.

Поважаю Президента за зусилля в цій площині. Але схоже, що маємо не одного, а двох різних Президентів. Один працює від імені історії та на історію, а інший порпачеться на міжпартійній міліні (нерідко програючи тим, для кого саме мілководдя — океанська глибина). Кожний політик і державний діяч має розрізняти стратегічний, тактичний та оперативний рівні своїх завдань; вони можуть відрізнятися за багатьма критеріями, крім одного: морально-етичного.

Крах комуністичної монополії в Польщі тривав десять років, в Угорщині — десять місяців, у НДР — десять тижнів, у Чехословаччині — десять днів. Україна, Росія і Білорусь б’ють рекорди закостенілості. Ординсько-візантійські (більшовицькі) звички сформували сумнозвісне московське “євразійство”, але ми його борсаємося в стічних водах історії? **За останні десять років Україна не поліпшила своєї конкурентної спроможності, а в рейтингу Глобального індексу за цим показником посідає 73 місце серед 131 країни світу.** Три роки після Майдану були такими ж яловими, як сім років перед тим. Українська національна ідея “зависла”.

Лібералізація та демократизація складають сутність переходу від тоталітаризму до суспільства, в якому понад усе поцінують громадянські свободи. **“Стратегічна проблема переходу — це можливість дійти до демократії й не зазнати смерті від тих, хто має зброю, і не жити в злиднях через тих, хто контролює продуктивні ресурси”** (Przeworski A., 1992). Демократія консолідована, коли більшість соціально-економічних, національних, релігійних і політичних конфліктів відбувається за посередництвом громадянських інституцій та загальноприйнятих процедур. Сутність демократії полягає в сталій звичці до незгоди і водночас до примирення. У такому процесі може реалізуватися безліч сценаріїв. Особливість “нашого” — затяте суперництво та погіршені ситуаційні компроміси. Пре-

зидент В. Ющенко самотній насамперед тому, що його друзям/суперникам/ворогам не болять ті проблеми, над розв’язанням яких він розмірковує. Можна запитати, наприклад Л. Черновецького, що він думає про УПА чи російський флот на українських територіях, і почути якусь відповідь, але вона буде адресована потребам “електорального моменту”. Це стосується багатьох політиків вищого рангу, прізвища яких спливають у вашій пам’яті, коли читатимете ці рядки. Повертаючись до постаті Київського мера, варто зафіксувати вже проголошені його командною наміри підійматися зі столичного на всеукраїнський рівень. І сам Леонід Михайлович, натхнений безголовістю своїх суперників на виборах, відчув президентські амбіції. Хоч гетьмана на прізвище Блябля в Україні ще не було, кримський політолог Володимир Притула вважає, що “попри весь його клоунізм” (імітований чи зумовлений хворобою), Черновецький знайшов спільну мову з частиною виборців. Тому “мирний космос” перемагає” (“День”, 2008, № 92).

А ТЕПЕР ПРО ГРЕЧКУ

Політологи схильні говорити про три категорії виборців (школи). Ідеальна школа Гегеля, коли сприймаються апеляції до розуму, але переважають школа Фрейда (апеляції до почуттів) і школа Маркса (апеляції до шлунка). У такому контексті варто повернутися до чистої теорії, щоб знайти місце її контакту з незацікавленим теоріями електоратом.

Дж. Сарторі (1987) демократію визначає трохі провокативно: це побічний продукт конкурентного методу набирання лідерів. Він деталізує це визначення, наголошуючи на трьох засадничих рисах такого суспільного устрою: широкомасштабна демократія — це процедура і/або механізм, що породжують відкрити поліархію (“багатовладдя”), а відтак конкуренцію на виборчому ринку, яка в свою чергу спричиняє **реальне (а не декларативне) народовладдя**, формуючи посилену чуйність лідерів до потреб виборців. Формально може здатися недоречним у політологічному контексті згадка про виборчий “риннок”, але мені такий риторичний зворот імпонує, коли йдеться саме про ринок, а не базар, на якому вам хочуть “впарити” замість білого гриба білуду поганку. “Вибори” (election) і “добір кращих” (selection) близькі не лише фонетично: коли фірма чи футбольна команда набирає кадри, вона їх “добирає”, бо інакше збанкрутує. “Вибираючи” гречку, олію та згущене молоко, київський електорат “добирає” не ті якості, які мають стосунок до демократії — і хай би так і було, але ж ідеться про організаційно-економічну ефективність міської влади і відсутність під її нігтями “лівої” землі. Монтеск’є, учень давньогрецьких філософів, бідкався, що “принцип демократії занапащений не лише тоді, коли втрачено дух рівності, а й тоді, коли запановує дух крайньої рівності”, а недоумок має можливість керувати мудрецем. Але ж як їх розрізнити — рівність “нормальну” і “крайню”?

Тут і виникає головне питання: **вирівнювати вгору чи вниз?** Підносити виборця до рівня *політика* чи опускати (гречкою, доплатами, усмішками, посланнями на Бога, пробіжками на стадіоні тощо) до рівня *політикана*, демагога і популіста? Як свідчить перебіг виборчої кампанії, “опускати” мали бажання майже всі головні претенденти на посаду Київського мера. Як свідчать підсумки голосування, значна

частка виборців радо “опустилася”. Не забудьмо: йдеться про киян, які мають в активі “гегелівські” голосування 2004 р. (і бездоганну поведінку в найбільш напружені помаранчеві дні). Сказано: ідея стає матеріальною силою, коли опановує маси. Але дозволю собі поправити класика. Ідея залюбки стає силою, коли панує *касами*; розмінявши “мільйон по рублю”, завжди можна високі пориви конвертувати в низькі істини. Це було зроблено, і 25 травня 2008 р. у столиці України остаточно завершився сюжет, який називаємо “Майдан”. Завершився для тих, хто стояв на трибуні, і для значної частини тих, хто скандував їхні імена.

Ідея Майдану, сподіваюся, жива. Egalite, fraternite та liberte (рівність, братерство і свобода) — гасла незнищенні. Шкода тих щасливих днів тому, що нікому тоді не спало на думку заграти “Марсельєзу”.

Політолог Дмитро Видрін (за списком БЮТ був депутатом ВР попереднього скликання) пише: “Юлія Володимирівна розгойдала ту електоральну нішу, яка думає шлунком. І Леонід Черновецький виявився блискучим учнем. Кабмін цілком міг би нагородити його грамотою з підписом “Учитель — учню, який перевершив свого вчителя”. Він таки перевершив свою велику вчительку. Його перемога закономірна: місто, де третина людей думає шлунком, за нього проголосувало. До шлунка достукатися легше, ніж до інших, думаючих органів тіла. Доки крупі будуть головним аргументом, доти місто голосуватиме за таких комедійних персонажів” (“День”, 2008, № 92).

Хочу зробити застереження щодо спрощеного сприйняття цього тексту: йдеться насамперед про людей, для яких кілька кілограмів гречки, пляшка олії та банка згущеного молока — вагомий додаток до насущного хліба. Легко бути розумним і думати “іншими органами”, коли не мусиш рахувати копійки. Демагоги паразитують не на дурості, а на бідності електорату, а бідні не бувають демократами. Євросоюз, про членство в якому говорять НУНС і Президент, лишається далеким; про державний статус російської мови — обіцянку регіоналів — уже не згадують у переліку “ццяцнок”; хлопців, попри хвацький прожект БЮТ, продовжують призивати на військову службу. А Черновецький нічого “глобального” не обіцяв, а що обіцяв — те й робить: профіцит київського бюджету, зумовлений столичними перевагами Києва, дозволяє доплачувати до пенсії та зарплатні без жодного перенапруження. “Хто там старший?” і “Що нам із того?” — ось і все, чим цікавиться виборець “від Фрейда” і виборець “від Маркса”, коли йдеться про партії (блоки). Але ж партійні лідери — такі самі, вони точно не “від Гегеля”, відтак впродовж кожної виборчої кампанії спостерігаємо парад політико-сценічних масок. Хто під Жириновського, хто під Евіту Перон... під Савонаролу... під Тома Круза... під Карабаса-Барабаса... Ні виборців, ні політиків не цікавлять програми. Саме через це всі блоки тепер іменні: “Блок Такого-Сякого” плюс десять обіцянок — вся “платформа”. Ось свідчення незрілості демократії в Україні та непевності її подальших перспектив.

Пропоную експеримент: подумки переберіть провідних партійних очільників і спробуйте визначити, хто з них хотів “керувати демократією” російського зразка. Їх, потаємних недодемократів, справді багато. Переконали, що більшість читачів “Слова Просвіти” від “ідеї Майдану” не відійшла.

КРОК ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ Й КУЛЬТУРНОГО ЗЛЕТУ

Максим ОПАНАСЕНКО
Фото автора

Питання культури та індивідуального творчого розвитку особистості сьогодні гостро стоїть у нашій країні. Обмеження і культурний занепад, які пережила Україна за роки правління радянської влади, залишили глибокий слід у суспільстві. За час незалежності тенденції зростання культурного рівня нації не спостерігаємо, як наслідок — зниження творчого потенціалу молоді. Звісно, прогресивна інтелігенція, бажаючи змінити ситуацію, об'єднується у громади та організації, мета яких — сприяти популяризації культури і творчості як невід'ємних атрибутів всебічно розвинутої сучасної європейської країни. Але, на жаль, такі організації або недержавні, або недостатньо популярні й ефективні, що не дає змоги їм працювати повноцінно.

Саме задля об'єднання, підвищення ефективності й міжнародної співпраці творчих громад під егідою Швейцарської групи в Україні відбулася міжнародна конференція “Культура творить самобутність”.

Представники культурних громад Швейцарії, Албанії, Росії, Сер-

бії, Румунії, Польщі та України спільними зусиллями створювали ідеальну (для країн Південно-Східної Європи) модель культурного розвитку за зразком Швейцарії й Італії. Ключовими були питання формування й поширення стратегії культурного розвитку.

Результат роботи — посібник культурного перетворення. У ньому досвід країн, що вже приєдналися до програми культурної реорганізації, а також різні шляхи культурного та інтелектуального розвитку нації. Представники всіх країн надали свої моделі культурної реорганізації країн Європи, розповіли про власні досягнення в цій галузі.

Важливою подією стала зустріч з мерами українських міст, що вже почали “культурну революцію”: Ніжина, Мелітополя та Прилук. За кілька років ці міста відновили потужний туристичний потенціал, оживили економіку, поставили освіту та спорт на належний рівень. Отже, програма культурного розвитку в Україні вже дає свої результати.

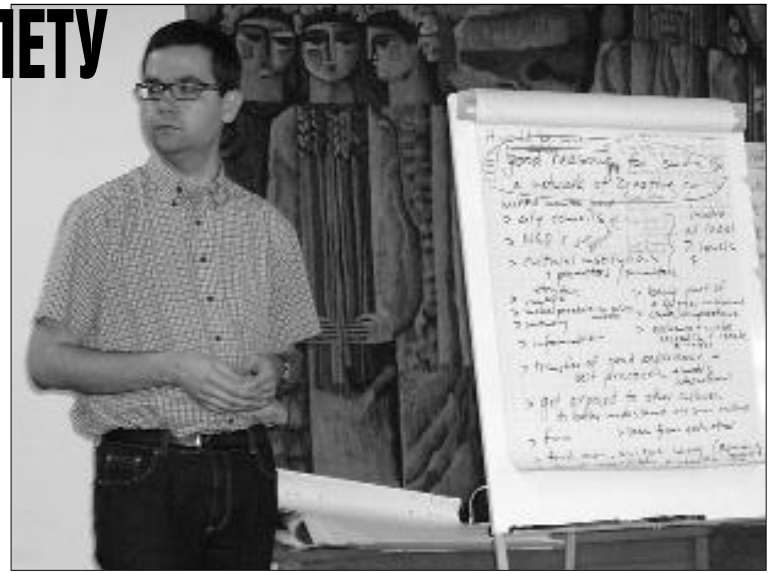
Розвиток культури в країні слід вивести на загальнодержавний рівень. Для того, щоб робота була ефективною, потрібно залучити бізнесменів, чиновників і ЗМІ. Для

популяризації культури запропоновано скласти рейтинг 100 найкультурніших міст України. Передбачують, що це викличе ефект конкуренції, й кожне місто прагнучим потрапити до цього рейтингу. Варто створювати й фінансувати молодіжні організації та громади, в яких молодь могла б розвивати свої таланти й займатися творчістю. Найголовніший аспект — це розвиток освіти і науки, що сприятиме підвищенню інтелектуального розвитку нації. Ще один крок — посилення економіки, адже це потужний базис для культури й освіти.

Чим вищий потенціал країни, тим вищий рівень культури. Звідси й висновок: Україна не зможе стати повноцінною культурною державою доти, доки не візьметься за розбудову справжньої демократії.

Підсумком конференції стало підписання Меморандуму про міжнародну співпрацю країн-учасниць у галузі культури. У Меморандумі наголошено, що найважливіший крок до досягнення поставленої мети — масове поширення ідеї культурного розвитку нації через ЗМІ й залучення до цієї справи бізнес-кл.

На жаль, учасники конференції

Доповідач з Іспанії Жорді Балта ділиться досвідом

більше говорили про загальне, старанно оминаючи конкретне, бо ідеї, які можна легко реалізувати в Європі, не завжди пристосовані до українських реалій.

Ми не повинні брати собі за зразок Швейцарію чи Італію. Українці мають іншу ментальність, можливість й уподобання. Міжнародна співпраця — надзвичайно важливий крок до євроінтеграції й культурного злету, але дівіше було б

виготовити власну модель культурного розвитку, винести її на широкий загал, фінансувати й забезпечувати усім необхідним.

Слід шанувати власну історію й культурні надбання, залучити до цієї справи чиновників, політиків, митців. Тоді культура України підніметься на якісно новий рівень, а разом з нею розвиватимуться й інші, не менш важливі елементи нашого життя.

Віталій КОРЖ,
народний депутат України (фракція БЮТ)

На що вже мешканці Києва — в інтелектуальному сенсі далеко не останні в Україні — то й ті переважно не схотіли пожертвувати кількома годинами похмурого недільного дня, щоб віддати свої години за припинення хамського дербану в столиці.

Фактом є те, що майже половина виборців-київчан не прийшла на виборчі дільниці й не взяла участі в голосуванні.

Класичний мрійник — це особа дуже балакуча, “компетентна” в усіх справах і навіть гаряче базікує, але байдужа. Типовий український мрійник дуже активний у висловлюваннях на будь-яку тему, натомість надто обережний, вайлуватий та нерішучий, коли слід діяти, коли треба зробити конкретну справу. Саме про таких говорить Святе Письмо: “Не по їх словах, а по вчинках пізнаєте їх”.

Як збоку придивитися — неначе діти чи підлітки. Хлопцям лише б пиво пити, теревенити з лайкою навпіл про ніщо та до дівчат. А дівчата, хоч усі начебто різні, але постійно намагаються бути однаковими. Як за командою, смочуть сигарети, абсолютно не замислюючись про свій майбутній материнський обов'язок.

Мріють українці про щасливе майбутнє, в яке здебільшого не дуже вірять.

Якби хтось прийшов та організував, а ще краще — за помахом чарівної палички — в один момент зробив щасливе життя, от тоді б ми вже дали собі раду!

Так вважають українці-мрійники. Вважають упродовж понад трьох з половиною століть, відколи з Росією “побраталися”. І відтоді постійно вчать на власних помилках.

Мабуть, щоб краще в цю “науку” входити і ще більше вчитися, вони дедали більше тих помилок роблять, щоразу впевненіше на ті самі граблі наступаючи, а потім рідні гулі на лобі всьому світові весело демонструючи.

Щоб зрозуміти типового українця-мрійника, не треба далеко сягати історичних коренів і аж на 350 років заглиблюватися. Достатньо озирнутися хоч би на один минулий чи нинішній рік. Бо цей рік (так само, як і багато інших), із незмінною закономірністю математичних формул відбиває нам чи не головну рису українця, що вміщується у відомій тезі: “Моя хата скраю; не чіпайте мене, я нічого не знаю”.

Отож, не можна з упевненістю стверджувати, що всі українці — це великі сміливці й патріоти на ділі, а не лише на словах.

“Але як зберегти незалежність Батьківщини?” — запитаєте.

А так, як українці “зберігають” упродовж понад 350 років. Так само, як цього року й торік, тобто — як завжди.

Помаранчева революція була швидше винятком, ніж правилом в українській історії. Серед таких винятків можемо згадати досить двозначну перемогу козацького війська під орудою гетьмана І. Виговського над вій-

ськом Московської держави при Конотопі (1659), а також таке безпрецедентне явище справжнього українського національного патріотизму, масового героїзму і самовідданості, як ОУН-УПА (1941—1947).

Двозначність перемоги під Конотопом полягає в тому, що на боці гетьмана Івана Виговського у тій битві брали участь загонами німецьких, угорських і сербських найманців, а головне — татарська орда Мехмет-Грея. На боці москалів, якими керував О. Трубецькой, крім стрілецьких російських полків, брали участь вояки нещодавно сформованого у Белгороді 30-тисячного українського козацького полку під командуванням І. Безпалога — чергового претендента на гетьманську булаву.

Конотопська битва поглибила політичний розкол України і поклала початок громадянської війни, що тривала до кінця 70-х років XVII ст.

Натомість масовий героїзм на західноукраїнських землях у період Другої світової

про формування національно-патріотичної молоді, про відродження з попелу.

Але громадяни України перебувають у стані перманентної незгоди і суперечки з кардинальних питань організації життя держави: влади, мови, культури, національної безпеки й оборони.

Чого можна очікувати від нас самих, якщо вже сімнадцять років точаться дебати навколо “проблеми” формування національної ідеї!

Нація, що не має чітко сформульованої й підтриманої всіма громадянами національної ідеї, не може створити повноцінної держави — на радість ворогам.

Цілком очевидно, що нацією спочатку треба створити, об'єднавши український народ. Для об'єднання слід організувати загальнонаціональний патріотичний рух на чолі з загальнонаціональним лідером. Спробуйте зараз, окинувши оком найкращих представників сучасності, назвати хоч би кілька імен національно-

ПОДИВИМОСЯ В ДЗЕРКАЛО або ПРО МЕНТАЛЬНІСТЬ І ЇЇ ЛОГІЧНИЙ НАСЛІДОК

Народ наш український — дивовижний. Народ-мрійник. Мріє про світле майбутнє, для настання якого не дуже напружується, нічим не хоче ризикувати, а особливо — жертвувати.

війни та після її закінчення — здавалося б, цілком очевидний, але досі не дочекався однозначної оцінки не лише в сучасному українському суспільстві, а й серед істориків та можновладців.

Бійців ОУН-УПА, які зі зброєю в руках боролися, проливали кров і віддавали життя за незалежність України у складних умовах фашистсько-комуністичного тоталітаризму, ще досі не визнано воюючою стороною у Другій світовій війні. І це також переконливий показник української хронічної хвороби — безвідповідальності за долю власної Батьківщини.

На жаль, в українській історії ми знайдемо не дуже багато особистостей, які вірою і правдою, послідовно й до кінця віддали своє життя служінню українській справі: від Ярослава Мудрого до Степана Бандери, Слави Стецько і Левка Лук'яненка.

Не здивуюсь, якщо дехто з читачів, дочитавши до цього місця, обурився моїми словами й образився. І це зрозуміло: нині, після русифікації, голодоморів та інших подібних “експериментів” більшовиків-комуністів над українським народом, коли націю вирубували до кореня, ліквідувавши найкращих, вже треба ставити питання про те, щоб устати з колін,

го масштабу, проти яких немає заперечень.

Тож кого ми бачимо, шановні громадяни незалежної України? Якщо навіть визначите таку особистість, одразу зліва і справа почуєте обурливі вислови незгоди й заперечення.

Зрештою, обурення і заперечення почуємо завжди, коли з'являється чітка і зрозуміла точка зору щодо особи, факту, події.

Зберіть на стадіоні 100 000 громадян і запитайте, що треба зробити для нормалізації життя в Україні. Переконалий, що отримаєте 100 000 варіантів відповідей-пропозицій.

Чи є у світі країна, де громадяни були б так поділені у власних уявленнях і ставленнях? Громадяни України поділені за національною, мовною ознакою, релігійними конфесіями, за патріотичними уподобаннями, за ідеологічними переконаннями, належністю до політичних партій та блоків, поділені на міщан і селян за нерівними умовами життя, поділені навіть у численних громадських організаціях однакового спрямування тощо.

Як приклад назовемо “козацтво” в його численних відмінностях, кожна з яких активно імітує “діяльність” в одностроях військового зразка, з офіцерськими погонами, відзнаками та іншою атрибутикою, що має мало спіль-

ного з доцільністю і корисністю їхнього впливу на громадську думку в сучасній Україні.

Упродовж сімнадцяти років існування незалежної України ми багато чули про радіо і бачили по телевізору про активну діяльність не українських, а російських козаків. Без цих активних учасників (переважно це громадяни Росії) не відбувається жодна антидержавна, антиукраїнська акція в Криму і на півдні України — чи йдеться про НАТО, чи про мовне питання, чи про Севастополь (“гордість русских моряков”), про перебування Чорноморського флоту Росії.

А де були українські “козаки” (серед них організація під претензійною назвою “Реєстрове козацтво”)? А кілька ветеранських організацій? Здавалося б, боротьба за волю України мала б їх об'єднати. Але ні — кожна з ветеранських організацій об'єднує “своїх” ветеранів, бо члени різних організацій воювали за різні України, а дехто й за іншу державу.

Роздільність і подвійність настільки стали нормою життя в Україні, що у цю “гру” активно й не без задоволення грають навіть у найвищих урядових структурах.

Зрештою, така поведінка характерна для багатьох громадян та їхніх організацій. Замість відповідальності за Батьківщину — байдужість, якщо не ворожість. І серед молодого покоління українських громадян вистачає таких, які ще не визначилися щодо поняття “моя Батьківщина”.

Коли запитуєш про причину такого широкомасштабного безглуздя, у відповідь можна почути, що така ментальність (це навдивовижу часто вживане в Україні слово перекладається з латини як спосіб мислення). Треба щось робити з нашим мисленням, шановні, дорогі, рідні мої українці!

Повертаючись до столичних виборів-2008, поставимо собі лише три запитання. Якого результату варто було очікувати українцям-мрійникам, якщо у виборах брали участь 40 партій і блоків та 70 кандидатів на посаду київського голови? Чи доцільно було (а головне — кому вигідно) проводити ці вибори в один тур, коли довжина виборчих бюлетенів становила понад півтора метра? Чи нинішній рівень свідомості мешканців Києва достатній для того, щоб вони мали моральне право не лише мріяти і вимагати, а й насправді жити краще, без злочинства й обману влади?

БЮТ, що запропонував вибори-перевибори Київського мера Л. Черновецького та його команди, які скомпрометували себе численними аферами, покладався на свідомість мешканців столиці та на здоровий глузд Президента України. Але ментальність перемогла. Президентська команда зробила все, щоб вибори відбувалися лише в один тур, а переважна більшість громадян не захотіла взяти на себе жодної відповідальності за виправлення абсурдного становища, яке команда Черновецького створила в столиці, що давно вже стало приводом для іронії й зневаги шанованих осіб в Україні та за її межами.

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ТА РОСІЯН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Володимир СКЛЯР,
докторант Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Закінчення.
Початок у ч. 22 за 2008 р.

Подолати стереотипи радянської доби, які за життя кількох поколінь перетворилися на “традицію”, досить складно. “Дорослій людині доволі важко змінити звички і стереотипи, зокрема мовні. А російські мовні стереотипи досить сильні в будь-якій професійній сфері”. Роздвоєність ідентичності створює суперечність у становищі цієї групи українців: вони не можуть повністю самоідентифікуватися ні з українцями, ні з росіянами. За радянських часів, в умовах домінування росіян, зросійщені українці не відчували кризи ідентичності. Намагання належати не до “підпорядкованої більшості”, а до “домінантної меншості” призводило до того, що “потребою ідентичності жертвували свідомо. Можливе відчуття етнічної та мовної неповноцінності компенсувалося відчуттям престижності російської мови. Оволодіння “чужою” престижною мовою підвищувало соціальний статус людини і не здавалося нещастям ні для неї, ні для її оточення”. Серед маргіналізованих українців значне розповсюдження набув суржик як ненормативне змішування української та російської. Це означає часткову втрату рідної української мови і водночас неповне засвоєння російської.

Радянська політика стосовно українців була спрямована з одного боку на нав'язування ідеї про те, що відмінностей між ними та росіянами нема, а з другого — на існування відмінностей між “західними” та “східними” українцями. Велику активну пропаганду “віковічної дружби великого російського народу з українським”, виховували ставлення до всього українського як до другорядного порівняно з російським. Це знайшло відображення в постановках ЦК КП(б)У з питань української літератури, мистецтва, історії, прийнятих у 1946—1951 роках, і які діяли аж до скасування в червні 1990 року. Зокрема, в постанові політбюро ЦК КП(б)У від 2 жовтня 1946 року “Про репертуар драматичних та оперних театрів УРСР” ставили завдання “уділити особове уважання вихованням трудящихся мас в дусі нерушимої дружби советських народів, любові к великому русскому народу і ненависти ко всем врагам Советского строя, в том числе к злейшим врагам украинского народа украинско-немецким националистам” (курсив мій — В.С.). Таким вихованням “любви” до російського народу та “ненависти” до “націоналістів” не одного покоління українців повинні були “займатися” не лише театри, а й уся наука, освітянська та творча інтелігенція під постійним контролем партійних та репресивних органів. Про виховання любові до українського народу не йшлося.

Отже, нігілістичне ставлення багатьох українців до власної мови, культури, традицій не було природним, а стало результатом тривалої політики зросійщення України, яку свідомо проводив радянський тоталітарний режим. У результаті цієї політики виник стійкий стереотип сприйняття російської мови і культури як своєї, рідної не лише росіянам, що було б цілком природно, а й українцям. Сформований за життя кількох поколінь українців в умо-

Художник Микола Лихошва

вах бездержавності, цей стереотип сприйняття накинута чужого за своє виявився живучим і за часів незалежності. Тому цілком слушна думка Л. Масенко: “щоб розлучитися від неї державним кордоном. Не менш важливо відділити українську культуру від російської у свідомості русифікованого населення”.

Становище росіян як домінуючої меншини в Україні в добу її бездержавності сприяло широкому розгортанню процесів мовної та етнічної асиміляції українців. На відміну від країн Балтії, де зміни етнічного складу та мовної структури населення відбувалися в результаті масового заселення цих країн росіянами та представниками зросійщених за мовою інших етносів, в Україні за радянських часів ефективним засобом стало поєднання міграції з асиміляційними процесами в середовищі українців, що найактивніше відбувалося в містах.

Російськомовний характер урбаністичного середовища в Україні, який утворився за часів Російської імперії, не міг змінитися за короткий час “українізації” 20-х років. Урбанізація радянських часів сприяла збереженню домінування в мовному середовищі російської мови, незважаючи на те, що за чисельністю українці переважали росіян серед міського населення. Масова урбанізація (гіперурбанізація) в Україні, яка розгорнулася наприкінці 50-х років ХХ ст., супроводжувалася витісненням української мови не лише з вищої школи, а навіть із середньої.

Домінування російськомовного середовища стало беззаперечним у містах, насамперед великих та середніх, спочатку на сході та півдні України, із 70-х — у центральних областях, а в 80-ті охопило найбільші міста західних областей. На відміну від інших країн Східної Європи, де вирішальна стадія урбанізації проходила в умовах існування власних національних держав, в Україні вона відбулася в радянські часи в умовах тотального домінування російськомовного середовища. Масове переселення до міст селян, які займали нижчі щаблі суспільної піраміди, не могло призвести до за-

міни російськомовного урбаністичного середовища на українськомовне, незважаючи на кількісну перевагу українців, а навпаки, сприяло прискоренню процесів їхньої мовної, а потім і етнічної асиміляції.

Те, що нема дієвих механізмів набуття українською мовою реального статусу державної, а також контролю за дотриманням мовного законодавства в сучасній Україні, призвело до збереження мовного середовища радянської доби, насамперед у містах. Російськомовна атмосфера урбаністичного середовища, яка формувалася впродовж останніх десятиліть, зберігає значний інерційний вплив, і тому продовжує чинити надзвичайно сильний спротив впровадженню української не лише як мови міжетнічного спілкування, а насамперед як єдиної функціональної мови в середовищі самих українців.

На жаль, і в незалежній Україні, як і за радянських часів, українська не стала справді державною. Вона не лише не виконує повністю комунікативних функцій серед усього населення, а передусім у мовному середовищі самих українців. Фрагментарний характер її функціонування в соціальному вимірі не сприяє встановленню стабільних міжпоселенських та міжрегіональних взаємозв'язків. У містах, за винятком західних областей, українці за мовою та національною самосвідомістю за часів незалежності так і не змінили статусу масового етносу (підпорядкованої більшості), а росіяни разом з маргіналізованими представниками інших етносів, насамперед зі зросійщеними за мовою та національною самосвідомістю українцями, зуміли зберегти домінуючий статус.

Конфлікт інтересів у сучасній Україні між українцями за національною свідомістю та мовою з одного боку та росіянами за свідомістю та мовою — з другого, зберігає латентний характер. Перші намагаються позбутися статусу підпорядкованої більшості (масового етносу), який вони мали за радянських часів, і здобути не формальний, а реальний статус домінуючої більшості в незалежній Україні. Другі прагнуть зберегти статус

домінуючої меншини, який вони мали за доби бездержавності України і не допустити перетворення на одну з етнічних меншин (хоч і найбільшою за чисельністю порівняно з іншими етнічними групами). Звідси і свідоме неприйняття ними, точніше значною їхньою частиною, нових реалій, пов'язаних із втратою домінуючих позицій.

В умовах етнічної мобілізації українців у кінці 80-х — на початку 90-х років ХХ ст. цей конфлікт був більш відкритим. Національно-демократичні сили змагалися за здобуття незалежності, а партійно-господарська номенклатура УРСР за підтримки Москви намагалася не допустити цього. Зокрема, керівництво ЦК КПУ ще 1989 року визначало наміри НРУ “мирним шляхом захопити владу, встановити контроль над партією і державними органами, добитися повної самостійності України”.

Після проголошення незалежності цей конфлікт втратив відкритий характер. Неукраїнська за суттю, а не лише за етнічним походженням, номенклатура, визнавши незалежність України, зберегла головне — владу. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, на 12-му році незалежності України 52 % та 46 % керівного складу місцевих та центральних органів влади відповідно перебували на керівних посадах ще з радянських часів. За підрахунками Центру ім. О. Разумкова, в 1991—2003 рр. вихідці з партійно-комсомольської та господарської номенклатури серед вищих службовців (прем'єр-міністри, віцепрем'єр-міністри, секретарі Ради національної безпеки та оборони, голови Адміністрації Президента) склали 73 %, серед голів обласних адміністрацій — 80 %. Дві третини української еліти (зокрема політичної) становили особи віком понад 50 років. До того ж, Президентом України понад 10 років, за визнанням його радника І. Кураса, була “людина російської культурної орієнтації” — Л. Кучма, який лише після того, як обійняв найвищу державну посаду, вивчив українську мову.

Отже, абсолютна більшість

найвищого керівництва в незалежній Україні була представниками радянської номенклатури. Але саме походження не гарантує збереження радянської ментальності, про що свідчить досвід країн Балтії, насамперед Естонії та Литви, де найвище керівництво також складалося з вихідців з номенклатури, які змогли відкинути радянські стереотипи і перетворилися з представників чужої державної влади на репрезентантів національної. На жаль, серед представників української влади номенклатурного походження такі зміни не набули масового розповсюдження. За слушним висновком Г. Перепелиці, “радянськість” українських посадових осіб визначається насамперед її ментальністю зі старими радянськими стереотипами “неприйняття національних цінностей, ворожість Заходу, антиамериканська спрямованість політичних поглядів, іманентна підпорядкованість Москві як керівному центру й ворожоскептичне ставлення до національної держави та державного суверенітету України. Природно, така еліта не може ідентифікувати себе ні з європейською цивілізацією, ні з українською нацією; українську державність вона сприймає як щось тимчасове, перехідне, нежиттєздатне. Така еліта схильна передусім усвідомлювати російські, а не загальнонаціональні інтереси”.

Саме ця псевдоукраїнська еліта, ознакою якої, за визначенням англійського дослідника Е. Вілсона, став “фарбований націоналізм”, дискредитувала українську державність та національну ідею. Зниження життєвого рівня переважної більшості громадян України на тлі збагачення представників влади, яка називала себе “українською”, призвело до зневіри суспільства у цій владі та відчуження від неї. Становленню української мови як державної не сприяє слабкість української національної еліти, пострадянської й постколониальної за суттю. В українській владі, бізнесі, науці, культурі, засобах масової інформації чільне місце посідають особи, що належать до маргіналізованого за ментальністю та мовою прошарку українців, і особи, які лише за походженням українці. Вони володіють економічними й медійними ресурсами, а також важеями адміністративного впливу для нав'язування українському суспільству власних мовних та етнічних стереотипів.

Російщення України відбулося не в результаті природних етномовних процесів, воно стало результатом тривалої та цілеспрямованої політики царського, а пізніше радянського тоталітарного режиму, тому і подолання його не відбувається “само по собі”, а стане наслідком цілеспрямованої державної політики, яку повинна проводити українська національна еліта за свідомої підтримки українського загалу. Незважаючи на інерційний вплив наслідків радянської доби, саме існування незалежної України спричинило зміни етнічної самоідентифікації українців та росіян.

¹ Українсько-німецькими націоналістами в радянських документах повоєнного часу називали вояків УПА, підпілля ОУН і навіть представників інтелігенції. На початку 50-х радянська пропаганда відмовилася від цього незграбного штампю, бо не можна бути водночас німецькими й українськими “націоналістами”, та повернулася до “традиційного” визначення українських патріотів як “українських буржуазних націоналістів”.

Як відомо, обманювати довгий час велику кількість людей неможливо. Тож правда про більшовицький геноцид українців 1933 року, незважаючи на всі інформаційні перешкоди, торує нелегкий шлях до громадян України.

Ось чому книга Ірини Магрицької “Врятована пам’ять” має велике зна-

ГОВОРЯТЬ ОЧЕВИДЦІ

чення для нас — луганців та мешканців області. Серед наших земляків сьогодні вважають Голодомор геноцидом української нації, за спостереженнями автора цих рядків, не більше 20 % людей. Але вони мають значно активнішу громадянську позицію, ніж та абсолютна більшість, що думає інакше. Про це свідчить той факт, що 2006 року під час інтерактивного опитування на Луганському обласному телебаченні саме з цього питання Голодомор геноцидом назвали 51,2 % телеглядачів.

Переважає ж більшість їх вважає, що голод тоді був на всій території СРСР і від нього постраждали всі його народи. Є й такі, хто згоден з тим, що геноцид українців був, але на Донбасі його все-таки не було.

Саме на цих мешканців Луганщини й розрахована книга кавалера Ордена княгині Ольги Ірини Василівни Магрицької. Бо в ній на великому фактологічному матеріалі доведено, що саме в нас, на Слобожанщині, Голодомор-33 зібрав свій найжахливіший урожай смерті в Україні. Хочеться сподіватися, що серед читачької аудиторії буде більше наших юних

співгромадян, яким для сприйняття історичної правди не треба ламати власні хибні стереотипи щодо нашого минулого.

Олександр КРАМАРЕНКО,
журналіст

Стариков Микола Микитович, 1922 року народження:

Наша хата була біля кладовища, тож надивився на страх Божий... Було, везуть покійника, а то й двох на возику, або несуть на ряднині, а вже пізніше возили і гарбами, і в купи складали, бо в людей сил не було ями копати.

Наш колгосп носив ім'я Єжова. Активісти люті були, все в людей позабирали, то і померло найбільше на нашому крайку. І в колгосп загаяли...

Жив навпроти нас дядько Гарасим — мудрий, авторитетний чоловік, його дружина була моєю хрещеною матір'ю. Прийшли записувати в колгосп, тітка Федора записалася, а він — ні. Каже: “Не до душі мені ця затія...”

Через кілька днів жінка пішла на роботу в колгосп, а він удома порався. Під'їхали вершники, наказали йому йти до колодязя.

Там почали бити. Б'ють, потім відро води на голову виллюють та ще б'ють. Рачки поліз він до своєї хати. А ввечері прибігла до нас тітка Федора, плаче: “Гарасим зачинився в хаті й не відчиняє...” Пішли наш батько, зняли двері, а він підігнув коліна, скрутився від болю на лежанці та й заховов.

А про дядька Івана Рибалку розповідали...

Зібрали всіх тих, хто не хотів йти в колгосп, у сільраду. Виходить присланий і вигукує: “Рибаль-цов!” А дядько Іван був веселою вдачею чоловік: “Дозвольте вас поправити: прадід мій — Рибалка, дід мій — Рибалка, і я теж — Рибалка”. — “Вижу, ты, парень, горд, как орел, весел, как соловей”, — зло сказав уповноважений. Через півгодини вийшов з кабінету зігнутий дядько Іван, витер кров на губах і каже: “Не Рибалка я вже, а Рибальцов, піду в колгосп записуватися”.

Дедалі більше вірю в те, що голодомор була спланована, і колективізація перед нею теж. У колгоспі легше забрати в людей усе, а голодом та роботою виморити.

Привезли просто з поля мертвих колгоспників, а серед них Іван Меженський, батько Марії Гаврилівської, ще живий, просить: “Не кидайте мене в яму, я ще живий”.

Тесть Гордій Макарович Меженський з поля додому дійшов, присів на порозі й помер. А діти — Меланка і Віра — в колгоспних яслах з голоду померли...

Записала В. Аннусова 2000 р.

Володимир РЯБУХА,
м. Краматорськ Донецької обл.

3 жовтня 1937 року куля вразила серце одного з палких захисників селян в СРСР Олександра Чаянова. Це була людина високого таланту, гуманіст і вчений, який вимагав від себе й інших наукового підходу до селянського питання, наполегливо й ґрунтовно шукав соціальних та економічних важелів подолання суперечностей на селі.

Коли згадують про Голодомор 1932—1933 років, то забувають, що політична база цього злочину закладалася поволі — впродовж важких для багатьох учених літ.

Перше. О. В. Чаянов стверджував, що селянські родинні трудові господарства стійкі, і якщо реформувати методи господарювання й управління, надалі вони можуть бути ефективними.

Друге. У питанні про диференціацію селянських господарств він передусім ставив тезу про перехід від напівнатуральних форм господарювання до товарних.

Третє. Інколи О. В. Чаянов у полеміці був занадто різким і непоступливим, що викликало у представників офіційної марксистської наукової течії потребу ненауково реагувати на його висловлювання. Він говорив: “Не можна звалювати всі господарства в одну купу з формами кабальної експлуатації і вважати, що будь-який найманий працівник — тракторист чи власник молотарки, мірошник чи господар бугая — представник кабальних форм експлуатації”.

Четверте. Долю О. В. Чаянова, його однодумців та всього українського селянства вирішували ще на початку 1927 року під час дискусії, яку зорганізував Науково-дослідний інститут сільськогосподарської економіки, де йшла боротьба між двома схемами диференціації селянських господарств.

О. В. Чаянов вважав основною формою селянського господарювання родинні трудові господарства, не заперечуючи існування граничних перехідних форм. Його класифікація охоплювала шість типів господарств: капіталістичні, напівтрудова, заможні трудові родинні, бідняцькі трудові родинні, напівпролетарські та пролетарські. Шлях їхнього реформування, на його думку, — кооперативізація більшості господарств з поступовим економічним високим на капіта-

ЗГАДАЙМО ЇХ — ДОБРОДИЯ І КАТА

лістичний прошарок сільських власників і перетворення сільських пролетарів на трудових господарів.

Супротивником Чаянова був Лев Натанович Крицман — відомий тоді керівний діяч, з 1923 року член президії Комуністичної академії, організатор її Аграрної секції, з 1928 року — директор Аграрного інституту. 1926 року виходить його книжка “Класове розшарування радянського села”, де він, зокрема, обґрунтовував і практичне застосування коефіцієнта “пролетаристичності” та “капіталістичності” селянського господарства. Л. Н. Крицман, В. С. Немчинов, Г. Е. Меєрсон, Я. А. Анісімов та інші радянські вчені-марксистки обстоювали висновок про двополярність господарювання на селі на всіх рівнях, зокрема й на організаційно-політичному. І вже на початок 1929 року на цій основі викристалізувалася класова класифікація селянських господарств у вигляді “куркуль-середняк-бідняк”, яка і лягла в основу промови Й. В. Сталіна “До питань аграрної політики в СРСР” на Конференції аграрників-марксистів 27 грудня 1929 року.

Й. В. Сталін відразу визначив долю О. В. Чаянова: “Непонятно тільки, чому антинауочные теории “советских” экономистов типа Чаяновых должны иметь свободное хождение в нашей печати, а гениальные труды Маркса—Энгельса—Ленина о теории земельной ренты и абсолютной земельной ренты не должны популяризироваться и выдвигаться на первый план, должны лежать под спудом?”

А далі був вирок селянству: “Теперь мы имеем возможность повести решительное наступление на кулачество, сломить его сопротивление, ликвидировать его как класс и заменить его производством колхозов и совхозов”.

Шляхи реалізації політичної настанови: “Теперь раскулачивание в районах сплошной коллективизации не есть уже простая административная мера. Теперь раскулачивание представляет там составную часть образования и развития колхозов. Поэтому

Віктор Гонтарів. “Рік 33-й. Україна”

смешно и несерьезно распространяться теперь о раскулачивании”.

Прямі вказівки ката: “Наступать на кулачество — это значит подготовиться к делу и ударить по кулачеству, но ударить по нему так, чтобы оно не могло больше подняться на ноги. Это называется у нас, большевиков, настоящим наступлением... Эта борьба представляет борьбу не на жизнь, а на смерть”.

І люта зловтіха над майбутніми жертвами: “Снявши голову, по волосам не плачут”.

Так висновок науковця-марксиста Л. Н. Крицмана про триланкову схему диференціації селянських господарств перетворився на партійно-ідеологічну доктрину ВКП(б), яку повинні були реалізувати всі партійні, радянські, військові, судові та інші державні органи. Про ціну питання вже не йшлося.

6 грудня 1932 року голова Раднаркомом Радянської України В. Я. Чубар і секретар ЦК КП(б)У С. В. Косіор приймають спільну постанову про занесення на “чорну дошку” шести великих сіл України за “саботаж, організований кулацкими і контрреволюційними елементами”.

Що таке “чорна дошка”? Це табір смерті, не бачений досі. З

най дешевшим кошторисом. З наймовірними виявами антилюдяності. Жах на десятиліття. Навіть без доброї згадки про жертви. Ось ці перші табори смерті (за адміністративним поділом 1932 року): село Вербка Павлоградського району Дніпропетровської області; село Гаврилівка Межівського району Дніпропетровської області; село Лютенька Гадяцького району Харківської області; село Святотроїцьке Троїцького району Харківської області; село Піски Баштанського району Одеської області.

Уже 8 грудня 1932 року С. В. Косіор у листі до Й. В. Сталіна повідомляв про створення в областях до 400 таких концентраційних таборів — “чорних дошок”. На початок 1933 року такі табори-села постали у майже 80 районах України. Радянська республіка стала великим концентраційним табором.

Що дає підстави так класифікувати це явище? Чіткі заходи, спрямовані на знищення усіх виявів громадського і фізичного життя **всіх жителів** сіл — “чорних дошок”.

У постанові від 6 грудня 1932 року записано:

“1. Немедленное прекращение подвоза товаров, полное прекращение кооперативной и государ-

ственной торговли на месте и вывоз из соответствующих кооперативных и государственных лавок всех наличных товаров.

2. Полное запрещение колхозной торговли, как для колхозов, колхозников, так и единоличников.

3. Прекращение всякого рода кредитования, проведение досрочного взыскания кредитов и других финансовых обязательств.

4. Проверку и очистку органов РКИ кооперативных и государственных аппаратов от всякого рода чуждых и враждебных элементов.

5. Проверку и очистку колхозов этих сел, с изъятием контрреволюционных элементов, организаторов срыва хлебозаготовок”.

Серед шести великих українських сіл була і Лютенька, знаменита своєю назавжди зруйнованою славетною пам’яткою архітектури — Запорозькою Успенською церквою, волелюбними людьми. Тут вихований Леонтій Христовий, який 1920—1922 років очолював повстанський рух проти більшовізації. Звідси походять Засядьки — козацький пушкарний рід.

Будь-який народ пишався б таким організатором і конструктором, як Олександр Дмитрович Засядько — генерал Російської імперії, фундатор артилерійської освіти, конструктор ракет, засновник ракетобудування і відповідних військових підрозділів. Забута гордість України. Тут жив звитязний полковник Михайло Борохович, хоробрістю якого захоплювався Іван Мазепа.

Село багато разів палало, гинуло і завжди відроджувалося завдяки таланту й вірі його громади. Про це знали всі, і тому воно стало першим табором смерті.

10 мільйонів загинувих у голоді. Серед них і кілька тисяч лютенців.

Кожен концентраційний табір мав назву, мав і творців: наукове обґрунтування — Л. Н. Крицман, політичне й ідеологічне утвердження — Й. В. Сталін, організаційна ініціатива — В. М. Молотов і Л. М. Каганович, втілення у життя — С. В. Косіор і В. Я. Чубар.

Пом’янемо великого гуманіста і страдника Олександра Васильовича Чаянова. У Москві є вулиця його імені. Може, час зробити так і в Києві.

КРАЄЗНАВЧИЙ ПОШУК ТРИВАЄ

Павло МАЗУР,
просвітянин, м. Маріуполь Донецької обл.

ПЕРШИЙ ГОЛОВА МАРИУПОЛЬСЬКОЇ “ПРОСВІТИ”

Ми вже знаємо імена і біографії всіх голів маріупольської “Просвіти” за сто років. Це учитель епархіального училища Сергій Онуфрійович Липківський (1911—1917 рр.), організатор і директор міського краєзнавчого музею Іван Пантелійович Коваленко (1917—1921 рр.), організатор і директор Маріупольського драматичного театру імені Тараса Шевченка Андрій Васильович Авраменко-Ірій (1942—1943 рр.), лікар Анатолій Михайлович Мороз (з 1989 року).

Серед цієї четвірки лідерів найменше знаємо про Сергія Липківського, хоч він — засновник “Просвіти” у нашому місті. Сергій Липківський переїхав із Катеринослава у Маріуполь 1910 року. Отже, пошук мусив починатися в губернському місті. Тут нам дуже допоміг письменник і дослідник-краєзнавець з Дніпропетровська Микола Чабан — упорядник бібліографічного словника “Ді-ячі Січеславської “Просвіти” (1905—1921)”.

Ось яким був Катеринославський відінок біографії Сергія Липківського.

Народився педагог і перший голова Катеринославської “Просвіти” Сергій Липківський 20 березня 1871 року в с. Лебединки Уманського повіту. Походив з родини священика. 1886 року закінчив Уманське духовне училище, 1892-го — Київську духовну семінарію, 1896-го — Київську духовну академію, де отримав звання кандидата богослов'я.

З 1898 року Сергій Липківський працює вчителем у Катеринославському епархіальному училищі. Відтоді він — активний громадський діяч на Січеславщині, лектор з питань української культури і літератури. Публічні виступи виголошував українською мовою.

4 жовтня 1906 року відбулися установчі збори Катеринославської “Просвіти”, на яких Сергій Липківський було обрано до складу ради товариства, згодом він очолив “Просвіту”.

1 вересня 1910 року Сергій Липківський вперше переступив поріг Маріупольського епархіального училища.

Чи міг один із фундаторів і керівників Катеринославської “Просвіти”, вчителюючи в Маріуполі, не цікавитися життям місцевої української громади? До того ж, і це дуже важливо, переїхавши до Маріуполя, Сергій Липківський залишався членом Катеринославської “Просвіти”. І наслідки його громадської роботи не забарилися. Невдовзі на металургійних заводах “Нікополь” і “Провіданс” виникло Українське товариство. Керувала ним

Маріупольські просвітяни великої уваги надають вивченню історії своєї організації, адже через кілька років відзначимо її столітній ювілей.

Уже вийшли друком дві книжки: “Просвіта” в Маріуполі: перша половина XX століття” і “На злам... Маріупольська “Просвіта: 1889—1991 роки”, які написав автор цієї публікації. На черзі — заключна частина трилогії “Невгасиме світло Маріупольської “Просвіти”: кінець XX — початок XXI століття”.

рада, обрана на загальних зборах. Товариство ставило перед собою просвітянську мету: популяризувати серед робітників та службовців українську мову й культуру.

Але чому в назві товариства зникло слово “Просвіта”? Та тому, що розпорядженням Катеринославського губернатора діяльність “Просвіти” було заборонено. Доводилося задля конспірації міняти вивіску. І лише 1917 року, після лютневої революції, “Просвіта” вийшла з підпілля.

“Маріупольське слово” 27 травня вмістило оголошення: “27 травня о 8 годині вечора в гімназії Острославської має відбутися загальне зібрання українського Товариства “Просвіти” міста Маріуполя”. На черзі питання: 1) доклад голови ради Липківського; 2) доклад товариша солдата з фронту про організацію українського війська; 3) доклад тятральної комісії; доклад за біженців-українців”.

Таким чином, все стало на свої місця: і слово “Просвіта” повернулося в назву Українського товариства, і прізвище голови товариства названо.

11 вересня 1917 року “Маріупольське слово” повідомило, що від місцевої “Просвіти” гласник (депутатом) нової міської думи було обрано серед інших і Сергія Липківського.

Наприкінці 1917 року Сергій Липківський повернувся до Катеринослава. Із тогочасних газет відомо, що він читав лекції з української мови і літератури на курсах українізації в Катеринославі, Олександрівську (нині Запоріжжя), Павлограді.

Автор тішить себе надією, що, можливо, у когось із читачів збереглася світлина Сергія Липківського, матеріали про його життя після 1917 року. Тож надішліть їх за адресою: 87525, м. Маріуполь, просп. Будівельників, 95, кв. 6, авторів цієї публікації.

“МИ — ЗА УКРАЇНОЗНАВСТВО!”

Старший науковий співробітник Маріупольського краєзнавчого музею Раїса Петрівна Божко, працюючи в Державному архіві Донецької області, знайшла і передала в архів нашої “Просвіти” кілька цікавих документів, за що ми, просвітяни, щиро їй вдячні.

Один із цих документів — “Протокол засідання учеників Маріупольської учительської семінарії по вопросу введения украинского языка. 14 сентября 1917 года”. Уч-

нівські збори ухвалили:

“1. Просить педсовет Маріупольской учительской семинарии ввести для учащихся украинцев “украинознавство”, а для этого:

1) Просить педсовет обратиться к Маріупольской “Просвите” (которая помещается по ул. Георгиевской, инвалидный дом) дать учащимся учителя украинознавства, в которое должны войти история Украины, украинская мова, история письменности, а также желательно география или этнография Украины.

2) Обеспечить этого учителя жалованьем (просить у Земской управы или Центральной Рады).

II. Не имея возможности ввести “украинознавство” в ряд других наук, постановить собирать на час раньше.

III. Украинознавство вести на украинском языке, чтобы привыкнуть слушать его и понимать. Обучение вести не лекционным методом, а потематично...”

Протокол підписали голова, писар і всі учні.

Цей документ цікавий тим, що введення курсу “украинознавства” ініціювали ще у вересні 1917 року самі учні учительської семінарії.

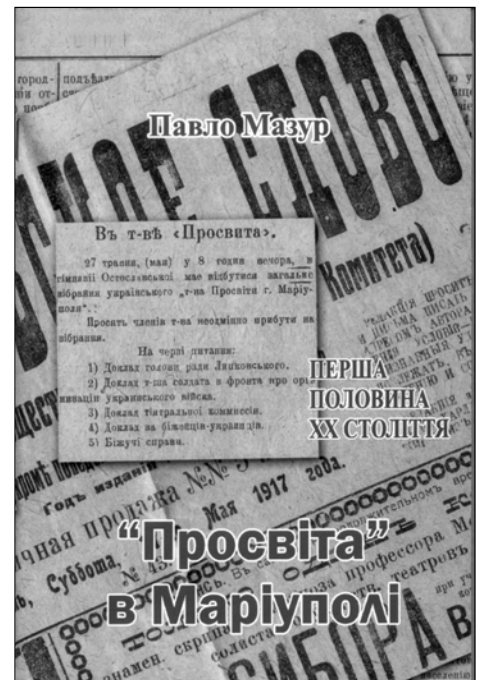
Тепер знаємо, де в Маріуполі 1917 року розташовувалася “Просвіта”. Зараз колишній будинок інвалідів Першої світової війни займає міський краєзнавчий музей (вул. Георгієвська, 20). Нинішня “Просвіта” планує встановити на ньому меморіальну дошку.

ПЕРШИЙ СТАТУТ МАРИУПОЛЬСЬКОЇ “ПРОСВІТИ”

У Державному архіві Донецької області зберігається Статут товариства “Просвіта” в Маріуполі, прийнятий 1917 року. Текст Статуту не лише цікавий, а й повчальний для нас, просвітян XXI століття. Ось кілька його фрагментів (правопис оригіналу збережено):

“1. Товариство працює для розвитку “Просвіти”, добробуту та політичного виховання українського народу і взагалі для розвитку української національної культури, а також обстоює національно-політичні права українського народу.

2. Для цього Товариство відкриває школи, дитячі садки, народні дома, музеї, бібліотеки, читальні і таке інше; засновує магазини, хліборобські та інші сільськогосподарчі

та кредитні товариства; організує для фізичного розвитку гімнастичні, пожежні гуртки, курси, лекції, екскурсії, гуляння, концерти, базари, лотереї, гуртки співаків, оркестри, видає книжки та твори “красного письменства”, газети, надає допомогу, стипендії.

3. Філії Товариства можуть засновуватися або заходами Ради Товариства, або самостійно, на підставі Статуту “Просвіти”.

6. Товариство має право придбати у власність нерухоме та рухоме майно, закладати його, охороняти власні права в суді через уповноважених осіб.

7. Членами Товариства можуть бути всі.

14. Всі вибори нагору здійснюються закритим балотуванням.

15. Печатка з написом “Українське Товариство “Просвіта” у Маріуполі”.

16. Для допомоги Раді обираються різні комісії.

17. Вищою владою володіють збори (більшістю голосів).

21. Кошти Товариства: членські внески, прибуток з капіталу та майна, з пожертв, зборів за підписними листами. Гроші зберігаються в банку”.

За змістом Статуту Маріупольської “Просвіти” 1917 року мало чим поступається сучасному Статуту ВУТ “Просвіта”.

Такої діловитості й лаконізму міг досягти лише автор, добре обізнаний з усіма тонкостями просвітянської роботи. Такою людиною, на наш погляд, міг бути лише Сергій Липківський, перший голова Маріупольського товариства. Досвід роботи в “Просвіті” губернського міста дав йому змогу оперативно започаткувати таку саму роботу в Маріуполі.

ЮНІ ТАЛАНТИ УКРАЇНИ

У столиці біля пам’ятника Тарасові Шевченку відбулося нагородження переможців Всеукраїнського конкурсу патріотичного плаката і малюнка “Палітра українського слова”, який провела “Просвіта”. Лауреатами стали юні учасники з різних куточків України — від столиці до Криму й Донбасу.

На знімку: голова журі конкурсу лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, заслужений художник України Валерій Франчук і заступник голови ВУТ “Просвіта” Микола Нестерчук із групою лауреатів.

Фото Петра АНТОНЕНКА

КРИЛА ДУХОВНОСТІ

Степан БОЙКО,
просвітянин, м. Івано-Франківськ

У співпраці з УГКЦ та православною Церквою Київського Патріархату наша “Просвіта” діє уже понад 16 років. Щорічно проводимо десятки заходів у Народному домі “Просвіти” в Івано-Франківську та в райміських об’єднаннях Коломиї, Калуша, Долини, Надвірної, Болехова. На святкування Різдва й Великодня щорічно прибуває до десяти тисяч дітей з півдня та сходу України. Вони живуть у наших родинах, в інтернатах та при монастирях. Так, Рогатинська гімназія щорічно приймає до 20 школярів зі Східної України на літні й зимові канікули, Івано-Франківська гімназія проводить конкурси на знання української мови й історії.

Нині обласне об’єднання ВУТ “Просвіта” разом зі священиками виїжджає в сільські райони, де не працюють клубні заклади (немає приміщень або вони потребують ремонту), у школах або на церковних подвір’ях дають концерти.

У найвіддаленіших хуторах Івано-Франківщини є церкви, вони стають осередками духовності й культури, незважаючи на відстань від полісів. Кілька культурних місій ми здійснили в Галицькому, Тлумацькому районах, збираємося в Тисменицький. Люди завжди радо нас зустрічають. Члени правління обласного об’єднання професори

Степан Генік, Василь Бойко, академік Іван Климишин, доцент Петро Арсенич також їдуть у найвіддаленіші куточки, щоб розповісти про події в національному і просвітянському житті області, України. На місцях завжди приєднуються священик, директор школи, представник сільської ради.

Нещодавно ми відвідали село Завій, партизанську столицю УПА в Чорному лісі. Зійшлися майже всі мешканці, й після офіційної частини ще довго співали повстанських пісень, згадували загиблих, близьких яких — у кожному тутешньому дворі.

Звичайно, нам не вистачає транспорту, коштів, але знаходимо їх на подарунки сільським бібліотекам. Члени правління обл’об’єднання видають книжки, які дарують активістам села, найкращим учням школи, вчителям.

Можемо багато розповідати про нашу співпрацю. Так, нещодавно провели конференцію “Християнські цінності й українська національна ідея”. З доповіддю виступив митрофорний протоієрей, професор Івано-Франківської Теологічної академії о. Іван Козовик. У роботі конференції взяли участь учителі християнської етики, лідери політичних партій і організацій, просвітяни, зокрема з “Молодої Просвіти”. Від просвітян виступили Михайло Рудківський, Марія Солodka, Василь Процьок. Завершилася конференція демонстрацією відзнятого фільму про проведення уроків християнської етики та позакласної роботи з вивчення основ релігії в нашому краї.

Зараз готуємося до святкування 140-річчя заснування “Просвіти”, 100-річчя з дня народження Степана Бандери.

Вітання народного артиста України В. Лукашова

ЯВИЩЕ ЯСКРАВЕ, БАГАТОГРАННЕ

Ніна ГНАТЮК
Фото Олесь ДМИТРЕНКА

Його талант багатогранний — пише вірші й пісні, новели і публіцистику, перекладає зі словацької та інших слов'янських мов. Прекрасно читає зі сцени улюбленого Григора Тютюнника, інших майстрів слова — впродовж 45 років активної творчої діяльності зробив тисячі виступів у сільських, районних Будинках культури, на новобудовах, у студентських і робітничих гуртожитках, на прес-тижних столичних сценах. Удостоєний високого звання народного артиста України.

Кияни і гості столиці, які прийшли на ювілейний творчий вечір Григорія Булаха до Колонної зали ім. М. Лисенка Національної філармонії України, мали також нагоду ознайомитися у фойє з виставкою його картин. Краєвиди рідної Полтавщини, натюрморти дихали сонцем, радістю життя. У них променила, нуртувала, яріла весела, дотепна натура Григорія Булаха, що вранці пише вірші, опівдні з мольбертом поспішає на етюди, а ввечері, одягнувши сценічний костюм, стає улюбленцем філармонійної зали.

У вступному слові на творчому вечорі народний депутат України, голова ВУТ “Просвіта” Павло Мовчан відзначив: “Григорій Булах — це мистецьке явище. Це темперамент, непоступливість, громадянська мужність. Митець був у перших лавах тих, хто 1989 ро-

ку проводив патріотичні мітинги, підносив жовто-блакитний стяг, всі ці роки утверджував незалежну Українську державу. І саме цим він близький і дорогий нам”.

Народний артист України, художній керівник Національної філармонії Володимир Лукашов вітав ювіляра разом з ансамблем “Рідні наспіви”. Майже рівноліття Григорій Булах на сцені, він став рідним цій мистецькій оазі. Відомий митець підготував за ці роки понад 300 концертних програм. Тому ансамбль народних інструментів “Рідні наспіви” під керівництвом Юрія Карнауха не просто був учасником концерту — він обдарував найкращими мелодіями члена свого колективу, рідну і дорожу людину.

Під час яскравого мистецького дійства були миті, що хвилювали до сліз. Земляки з Лохвицького району піднесли розкішні квіти рідної землі, а юний співак Євген Амаріца подарував ювілярові “Чорнобровці”.

— Це свята для мене мить, — приклав руку до серця Григорій Іванович. — Ця пісня повела мене стежками дитинства. Воно було позначене голодоморами, війнами, нестатками, але батьки зуміли дати нам життя, вселити в наші душі любов і людяність. І цей юний співак уособлює майбутнє. Тож побажаймо Євгенові, українському соловейкові, в день його народження великого мистецького майбутнього.

Щиро вітав письменника, перекладача,

громадського діяча Надзвичайний і Повноважний Посол Словаччини Урбан Руснак. Він відзначив, що саме завдяки старанням Григорія Булаха він оволодів українською мовою й щасливий спілкуватися з нами мовою Тараса Шевченка.

На творчому вечорі прозвучало багато пісень на вірші Г. Булаха, і серед них — “Братислава”, яку виконали лауреати міжнародних конкурсів Каріна Карасьова й Олександр Швидкий.

Чимало відомих митців того вечора виходили на сцену, щоб сказати найтепліші слова про свого побратима, подарувати йому пісні, вірші, картини. Уривки з творів ювіляра прочитав народний артист України, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка Анатолій Паламаренко. Оваціями нагороджували глядачі заслуженого артиста України Василя Волощука за пісню “Мово моя”, що народилася завдяки натхненній співпраці з ювіляром.

За багаторічну плідну працю в ім'я збереження і примноження духовності українського народу орден Рівноапостольного князя Володимира вручив від імені Святейшого Патріарха Філарета Владика Євстратій.

“Людина від Бога”, — так сказав про Григорія Булаха шанувальник його творчості Павло Мовчан. І до цих слів важко щось додати. Тож хай до 70-ти прожитих літ поетові, артистові, художникові, неперевершеному оповідачеві й пристрасному борцеві за українську Україну Григорієві Булаху на плечі ляже ще добра в'язка років — натхненних, рясних на щедри плоди любові. З роси й води Вам, пане Григорію!

ТРИУМФ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

Леопольд Яценко і “Гомін”

Святослав МІЗЕРНЮК
Фото автора

“Яценко! Яценко!” — котилося залом. Усі встали й оплесками вітали вихід на сцену ушавленого колективу — Народного хору “Гомін” та його незмінного керівника Леопольда Яценка.

Так у Концертній залі Центрального бу-

динку офіцерів Збройних сил України розпочався мистецький вечір “З піснею у серці”, присвячений 80-річчю Леопольда Яценка, лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, художнього керівника хору.

Усе своє життя Леопольд Іванович невтомно збирав народні пісні, щоб зберегти ці скарби для нащадків і виконувати українську пісню для сучасників.

акорди пісні “Ой, вербице”, рожанщині. Залу переповняла аура справжньої, глибокої творчості, яку зберігає та примножує цей народний колектив, заснований навесні 1969 року.

У тоталітарні часи чимало поневірянь зазнали ті, хто серцем торкнувся української народної пісні, ніс її в люди та кохався у запашному слові, що єднало українців. Їх переслідували, кидали у в'язниці, засиляли у сибіри...

Не оминула жорстока доля і цього колективу: співакам погрозували, їх переслідували, а Леопольда Івановича за громадянську позицію звільнили з роботи в Інституті мистецтвознавства, фольклору й етнології. Його рідний хор “Гомін” у ті зловісні часи змушений був піти у підпілля. І лише під час перебудови почав дихати на повні груди: колектив першим у Києві заспівав “Ще не вмерла Україна”, скликав люд на вертепи, колядування, веснянки.

Цього вечора зала поринула в купальські пісні, петрівчані хороводи.

Ведуча вечора Емма Бабчук зачитала звернення громадськості до Президента України Віктора Ющенка з проханням присвоїти Леопольдові Яценку, композиторові, фольклористу, керівникові хору “Гомін”, звання Героя України. Глядачі підтримали звернення оплесками, долучившись до нього своїми підписами.

Один за одним на сцену виходили вітати Леопольда Яценка зі славним ювілеєм заступник голови ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка Микола Нестерчук, від Української народної партії — Олесь Шевченко, з Краснодона приїхала поетеса Антоніна Листопад. Творчі художні колективи столиці також підтримали колег.

ІСКРИНА СМОЛОСКИПА

Ніна ГНАТЮК

Київський міський Будинок вчителя для мене, як і багатьох тисяч киян і гостей столиці, — рідний дім, місце зустрічей дорогих і близьких серцю людей. Вечори пам'яті Олега Ольжича і Олесь Гончара, В'ячеслава Чорновола і Слави Стецько, вручення Шевченківських премій і премій імені Олени Теліги та Василя Стуса, ювілейні вечори багатьох визначних письменників, художників, композиторів, творчі звіти майстрів мистецтва, художні виставки і зустрічі з найвидатнішими діячами української діаспори — хіба можна перелічити ті сотні, тисячі найцікавіших вечорів, зустрічей, прес-конференцій, “круглих столів”, що відбуваються щодня в цьому закладі науки й освіти! Недарма його назвали оазою духовності, а директора Будинку вчи-

теля Ларису Федорівну Мельник — подвижницею культури, яскравою іскриною зі смолоскипа національного відродження.

Прийшовши на цю відповідальну посаду 1985 року, Лариса Федорівна не злякалася компартійних заборон і охоче надавала зали для проведення заходів Народного руху, першого з'їзду офіцерів України, хоч на те райвиконком дозволу не дав. Були і позови до суду, і залякування, та ця віддана українській справі жінка свято вірила: як не можуть останні льоди перешкодити навесні Дніпровій течії, так ніякі вчорашні сили не зупинять поступ нового дня, нової ери України.

Тоді, коли в цьому історичному будинку, де засідав уряд УНР, ухвалювали Універсали Центральної Ради, деякі можновладці заважали розмістити Конституційний Суд України і вже надіслали відповідне розпорядження Кабінету Міністрів, Лариса Федорівна за підтримки педагогічної громадськості, вчених, письменників, журналістів вдалося відстояти приміщення, зберегти його відкритим і гостинним для кожного, хто йде сюди на пошук поезії, на світло музики, в пошуках правди про нашу минувшину і сьогодення.

Двадцять три роки опало каштановим цвітом відтоді, як вона стала господинею цього храму знань і мистецтва. Та Лариса Федорівна, як і тоді, молода, енергійна, вродлива, сповнена сил, творчих задумів. Відмінник народної освіти, заслужений працівник культури України, лауреат премії імені Олекси Грішка і Дмитра Нитченка за вагомий внесок у національне відродження, збереження і примноження духовності рідного народу, пропранда українського друкованого слова, кавалер ордена Княгині Ольги III ступеня, Лариса Мельник у ці дні у колі друзів відзначила свій ювілей.

ВУТ “Просвіта”, редакція газети “Слово Просвіти” приєднуються до численних вітань і зичать Ларисі Федорівні Мельник невичерпних джерел сили і натхнення, неодолюваної молодості душі, високого таланту і всі наступні десятиліття творчої праці віддавати в ім'я торжества національної ідеї, зміцнення Української держави, примноження в серцях людей найдорожчих скарбів — доброти, людяності, ширості, любові. Віримо, що і надалі для істориків і краєзнавців, літераторів, народних майстрів, усіх просвітан Будинку вчителя буде світлицею радості, мудрості.

Нехай ніколи для Вас, шановна Ларисо Федорівно, не одквітне травень щастя, любові, натхнення!

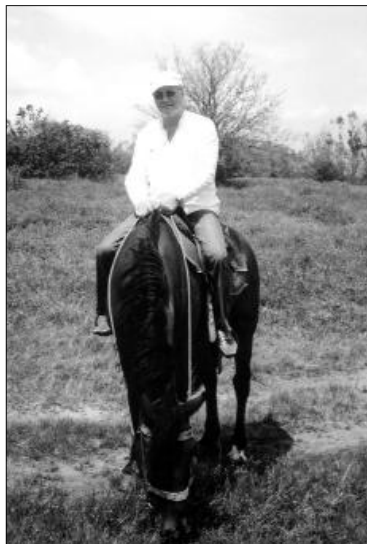
В СВОЇЙ ХАТІ — СВОЯ Й ПРАВДА, І СИЛА, І ВОЛЯ

19–23 травня, квітучої, по-літньому спекотної пори, Дніпропетровщина стала духовним центром України: тут проходило Міжнародне Шевченківське свято “В сім’ї вольній, новій”.

Ніна ГНАТЮК
Фото автора

Закінчення. Поч. у ч. 22

“Шевченкіана Придніпров’я” — своєрідне енциклопедичне видання, вручене кожному з гостей свята. Уважно читали його письменники Володимир Рабчук з Вінниці і Михайло Пасічник з Житомира, Євген Смоляк з Івано-Франківська і Тамара Дяченко з Сімферополя, Андрій Медведенко з Луганська і Галина Гай із Білої Церкви... Чимало талановитих творів запам’ятовувалося, хотілося їх цитувати на виступах.

Письменницький отаман
В. Яворівський

Незабутній Наталці Нікуліній належать такі рядки:

*Шукаймо у собі Шевченка
(Хоч іскру — праведності й віри) —
Він мусить бути там, в глибинах,
Інакше нас би не тримала
Оця земля, калини матір.
Ми мусимо. Ми конче мусим
Знайти в собі його кровину —
Інакше з темряви не вийти.
Усім життям, всім током крові
Народжуймо в собі Шевченка,
Хоч іскру кожен. Іскру кожен.
Всі разом — буде Україна.*

Під час відкриття свята відбулося вручення літературної премії НСПУ і Міжнародного благодійного фонду Ернеста і Наталі Гуляків “Айстра” Галіні Пагутяк за кращу книгу року.

Гучними оплесками, вигуками “Слава!” зустрічали січесьлавіці кожного митця, особливо ж гостей з-за кордону — майстрів слова, дослідників творчості Т. Шевченка, перекладачів. Алесь Рибак, Іренеуш Шмідт, Вікторас Рудзіанскас, Володимир Сарішвілі, Галим Жайлибай читали твори Тараса Шевченка у перекладі білоруською, польською, грузинською, казахською мовами. Фелікс Бахчинян привіз “Кобзар” у перекладі вірменською.

Та, мабуть, найбільше захоплення присутніх у театрі імені Т. Шевченка, на інших творчих зустрічах викликала добірна українська мова, якою звертався до дніпропетровців посланець Японії Хіросі Катаока. Він захистив у Києві дисертацію, став кандидатом філологічних наук, працює в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАНУ, досліджує український фольклор.

Слухаючи, як більшість жителів Дніпропетровська спілкується російською, а Хіросі Катаока — українською, завідувач міжнародного відділу НСПУ Сергій Борщевський

прочитав експромт. Хоч тут вчувається вплив відомих рядків В. Маяковського, ця строфа стала популярною в дні свята:

*Якщо ти чужою говориш, мов раб,
А рідною гребуєш досі,
За те українську ти вивчив хоча б,
Що нею говорить Хіросі.*

Програма свята була щертв наповнена презентаціями, виставками, творчими зустрічами в навчальних закладах, музеях, бібліотеках, клубах.

Відкриваючи художню виставку “Мальовнича Україна”, міністр культури і туризму України Василь Вовкун зазначив, що в області буде збережено місця козацької слави. Історичний музей ім. Д. Яворницького готує усі потрібні документи для надання йому статусу Національного.

Дніпропетровськ — місто багатоті культурної спадщини, видатних майстрів слова, пензля, різця, театральної сцени. Слід захистити надбання людського генія від того свавілля, безкультур’я, навали бездуховності, яке спостерігаємо всюди в Україні. Біля історичного музею — кам’яні скульптури з минулих віків. Скіфські баби старіють не від плинну років, а від металургійного пилу, викидів автомобільних моторів. Треба добудувати ще один філіал історичного музею, зробити зі скла і металу накриття над цими безцінними реліквіями.

Під час відкриття Всеукраїнської виставки “Мальовнича Україна” у виставковому залі НСХУ шанувальники мистецтва радо вітали народного художника України Володимира Небоженка, автора багатьох пам’яток Тарасові Шевченку. Заступник голови Національної спілки художників України, заслужений художник України Петро Зикун зазначив, що цей виставковий зал не може вмістити навіть найкращих полотен прославлених митців України. А ще ж є талановита творча молодь. Тому треба будувати не лише стадіони, спортивні майданчики, а й нові виставкові зали.

Усі захоплювалися виставкою рушників з портретами Тараса Шевченка, що належать самотньому творцеві Василю Канделі з Краснопілля. Його руками вишито

Всеукраїнську художню виставку “Мальовнича Україна” відкрив міністр культури і туризму України Василь Вовкун

десять рушників з портретами Тараса Шевченка та віршами. А ще в рушниковій галереї майстра — вишиті портрети Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Гоголя, Олени Теліги, В’ячеслава Чорновола, багатьох інших історичних постатей.

Як живе майстер, наділений людською повагою, та обділений званнями, преміями? Як розповідається у книзі “Шевченкіана Придніпров’я”, Василь Демидович у перерві між напруженою творчою працею ходить до районного соцзабезу, щоб отримати обіцяну йому, інвалідові, “Таврію”. Якийсь час він був першим у черзі, а тепер з невідомих причин його відтіснили аж у сьомий десяток.

Незабутнє враження на всіх нас справили меморіальний будинок-музей славного українського історика, академіка Дмитра Яворницького. Девізом видатного вченого стали слова: “Моїм правилом в житті було — працюй; працюй, не очікуючи нізвідки і ні від кого ні нагороди, ні похвали; працюй до тих пір, поки слугувати тобі руки і поки б’ється живе серце в твоїх грудях; працюй на користь твого народу і на

благо батьківщини, дорогої тобі”.

Ім’я Яворницького пов’язане з дослідженням героїчного минулого України — історії запорозького козацтва. “Запорожжя в остатках старини і предань народу” (1883), “Сборник материалов для истории запорожских казаков” (1892, 1895, 1897), “Источники для истории запорожских казаков” (1903) — усі ці фундаментальні праці ми побачили в музеї. Саме завдяки подвижницькій діяльності цієї рідкісно обдарованої й невтомної людини багато наступних поколінь отримали змогу доторкнутися очима і серцем до святинь героїчної минувшини. Учений широко, залучаючи багатий архівний матеріал, свідчення старих людей, народні легенди і перекази, топоніміку, досліджував Запорозьку Січ, її історію й визначальну роль у боротьбі за свободу українського народу. Дмитро Яворницький зробив неоціненний внесок у краєзнавство, лексикографію, збереження фольклорних скарбів. Він записав і віддрукував у збірці “Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.” 830

пісень, а також близько 60 тисяч слів, яких лексикографи раніше не зафіксували. 1920 року вийшов перший том “Словника української мови”, який підготував академік.

У Катеринославі, у будинку на Дворцовій площі, 5 вчений прожив 35 років. Той, хто переступає поріг цього будинку-музею, потрапляє в світ легенди.

З цікавістю розглядали учасники свята рукописи, книги вченого, колекцію козацьких люльок, зброю, одяг, інші старожитності, зібрані Д. Яворницьким. Любов Голота, Олесь Лупій, Володимир Лис, Василь Неволов, Марія Людкевич, Едуард Драч, Андрій Медведенко, Петро Шульга, зарубіжні гості милувалися картинами, уважно вдивлялися в дорогу обличчя, зафіксовані на старих світлинах: О. Потебня, М. Костомаров, Я. Щоголів, І. Рєпін, М. Лисенко, М. Самокиш, М. Кропивницький, П. Саксаганський — ці та інші визначні діячі науки і культури були однодумцями і друзями історика.

У просторій вітальні Д. Яворницького часто звучала бандура. А цього разу численні відвідувачі будинку-музею насолоджувалися грою на кобзі й співом поета і виконавця Едуарда Драча.

Цікавою, хвилюючою була зустріч письменників, майстрів мистецтв з викладачами і студентами Дніпропетровського національного університету. Хлібом-сіллю зустрічали вони голову Національної спілки письменників України Володимира Яворівського, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, свою випускницю Любов Голоту, голову Дніпропетровської обласної організації НСПУ Лесю Степовичку, яка теж закінчила цей університет, письменника, політв’язня Олексю Різниченку з Одеси, львів’янок Марію Людкевич і Галину Пагутяк, послаңця Японії Хіросі Катаоку, першого заступника голови правління Спілки письменників Казахстану Галима Жайлибая, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Дмитра Кременя, уславнений квартет “Явір”, інших гостей.

Любов Голота хвилювалася, виступаючи у Гончаревій аудиторії: — Ми в студентській юності одягали вишиванки і носили їх як національні прапори. Ми — діти “Собору”. І тому так вболіваємо за українську мову, культуру, духовність.

Гості меморіального будинку-музею Д. Яворницького

Першим послом України в Казахстані назвав Галим Жайлибай Тараса Шевченка. Великого сина України було заслано в казахські степи без права писати і малювати, що для нього означало духовну смерть. Перебуваючи у напівпустелі, Тарас Шевченко потай все ж пише і малює. І казахський народ свято береже пам'ять про великого Тараса, а його картини, книги стали найдорожчими експонатами музею в місті Форт Шевченка.

Яскраве підтвердження дружби і духовного єднання наших народів — проведення торік Року Казахстану в Україні, а нині — Року України в Казахстані. Видано збірник творів письменників двох країн “Гомін степів”.

На творчій зустрічі в Дніпропетровському університеті звучав “Заповіт” українською, грузинською, вірменською, японською, кримсько-татарською, іншими мовами. Це свідчить про те, що високе, свободолюбиве слово Тараса Шевченка відоме і дороге людям багатьох країн.

Вітаючи представницьку делегацію, проректор університету, професор Валентин Іваненко ознайомив гостей з історією цього відомого в Україні й за кордоном навчального закладу. Понад 50 академіків, 10 Героїв праці, 9 Героїв України стали гордістю університету.

У квітні, коли Україна відзначала 90-річчя з дня народження Олеся Гончара, всі ми раділи приємному повідомленню: Дніпропетровський університет несиметрично свого видатного випускника, славетного сина січеславських степів. Бачили погруддя Олеся Гончара роботи скульптора Володимира Небоженка біля одного з університетських корпусів. А от імені видатного майстра пера досі немає у назві цього поважного навчального закладу. Чому?

Письменники, художники, артисти, журналісти з різних куточків України, зарубіжні гості побували майже в усіх районах області. Мені пощастило поїхати разом з Любов'ю Голотою у її рідний Софіївський район.

Хлібом-сіллю зустрічали земляки Любов Василівну, щиро вітали з присудженням Національної премії України імені Тараса Шевченка. Роман “Епізодична пам'ять” народжувався саме радіощами, тривогами дорогих серцю людей, духом рідних степів, пахощами лугового різноцвіт'я, голосами горлиць, що ніколи не замовкнуть, не вигаснуть у душі письменниці.

На зустрічі, яку вела в. о. голови Софіївської райдержадміністрації Наталя Блажко, Любов Голота читала вірші, дарувала книжки з автографами, а також видання “Просвіти” для районної бібліотеки. Вчителі, бібліотекарі, учні хотіли сфотографуватися на згадку з видатною землячкою, взяти автограф, подарувати їй квіти.

Не менш хвилюючою й цікавою була зустріч Любові Голоти з колективом Ордо-Василівської загальноосвітньої школи імені Т. Шевченка, яку очолює Антоніна Черничко. Тут навчається всього 100 учнів, але школа відома далеко за межами району. Вразив шкільний музей Тараса Шевченка, де експонуються портрети Великого Кобзаря, рушники з його зображенням, численні видання “Кобзаря”, зокрема й дореволюційні, діорама “Шевченко над Дніпром”, ілюстрації юних художників до багатьох віршів і поем. Бачимо тут і землю з Тарасової могили з Канева, і “Кобзар” казахською мовою, а також листи Шевченківського лауреата Віри Вовк з Бразилії, внука шевченкознавця Дмитра Нитченка Юрка Ткача з Австралії. Сподобався

нам і прапор школи, який вишила Наталя Маляренко. На ньому — портрет Тараса Шевченка, тризуб, кетяг калини як символ нев'янучої краси і духовності нашого народу.

Власними руками учні відтворили хату-мрію великого поета.

Нам надовго запам'ятаються розповіді юних екскурсоводів-шевенкознавців Юлі Середенко, Наталі Клименко, Тані Соломахи, Оксани Шадурської, адже кожне їхнє слово було зігріте любов'ю до рідної землі.

Є в шкільному музеї стенд, присвячений творчості Любові Голоти.

Письменниця відвідала рідну хату, разом з братом Віктором Васильовичем вклонилися могилам матері Ольги Григорівни і батька Василя Мефодійовича.

Скільки добрих очей, світлих облич, ширих, теплих долонь зустрічалося нам впродовж цих кількох незабутніх днів! Особливо пам'ятною була зустріч на зворотньому шляху в козацькому хуторі, де митців зустрічали заслужений майстер народної творчості, голова правління Центру народного мистецтва “Петриківка” Андрій Пікуш та представники козацької громади. Володимир Яворівський хвацько осідлав коня, продемонструвавши силу і спритність. Василь Лопата, Василь Портяк, Петро Засенко, Галина Гай, Павло Щириця, інші члени нашого творчого десанту не лише смакували козацький куліш, а й ознайомилися з нехитрим спорядженням зимівника, оглянули своєрідну капличку з лози, музеї старожитностей. А Василь Довжик і Хіро-

Майстер вишивки Василь Кандела

сі Катаока, згадавши Шевченків рядок “Людей у ярма запрягли пани лукаві”, просунули голови у трюхосотлітне ярмо і заревли, чим викликали сміх і захоплення козаків.

На завершальному літературно-мистецькому вечорі у театрі імені Т. Шевченка було передано естафету свята Чернівецької області. Її прийняли представники обласної держадміністрації, управління культури і туризму. Заслужений діяч мистецтв України, заступник голови ВУТ “Просвіта” Василь Фольварочний, який багато років працював на Буковині, а нині — один з керівників Буковинського земляцтва в Києва, запевнив, що наступне Шевченківське свято стане головною подією в духовному житті цього смерекового краю.

Земляки Юрія Федьковича, Ольги Кобилянської, Сидора Воробкевича, Івана Миколайчука, Назарія Яремчука, Володимира Івасюка, Михайла Ткача вміють цінувати слово і пісню, портрет Т. Шевченка побачите у кожній оселі. А тому дякуємо Придніпров'ю за хліб-сінь, гаряче сонце, гостинність і кажемо: “До зустрічі в Карпатах, над Дністром і Черемошем!”

ДІАЛОГ З УКРАЇНОЮ

Святослав МІЗЕРНЮК
Фото автора

27 травня у Національному музеї Тараса Шевченка багатолюдно. Тут — прем'єра музично-поетичної композиції “Монолог самоти” за “Кобзарем” Т. Г. Шевченка.

У просторій залі на широких лавах принесли гості — інтелігенція, студенти, учні. Всі в очікуванні величного дійства: почути “живого” Поета, уперше побачити його на високодуховному п'єдесталі, а не на гранітному в парку.

І музика композиції, сумна й журлива, і подих Шевченкової зали, де малярські твори поета створюють неповторну ауру, і глибинна муза соковитої палітри його художнього слова з “Монологу” — все поєднується в емоційному почутті.

Це допомагає відчутти, осягти й зрозуміти, чим і як жив, мучився й карався Тарас Шевченко, ще раз душею торкнутися глибин його високодуховного ліричного слова.

Адже хрестоматійний “Кобзар” є у кожного справжнього українця. У цій книжці — весь Шевченко, Поет і Людина, яка власні страждання й емоції поєднала з колосальною силою свого Духу, Волі та Віри — і в себе, і в Україну. Тому народ назвав його Пророком і Генієм нації.

А який Шевченко поза “хрестоматійним фасадом”?

Залу заповнює музично-поетична композиція “Монолог самоти” і немов переносить слухачів у 1840 рік, коли Шевченко 25-річним хлопцем залишився наодинці зі своїми думками, смутком і горем. Тоді царська влада розлучила його з Україною, заборонила малювати й писати. І Поет веде діалог із самотою: найбільша його скорбота і туга — думи про Україну.

Виступає Олександр Биструшкін

Народний артист України Олександр Биструшкін у своєму “Монолозі самоти” акцентує на поезіях, які розкривають внутрішній світ Тараса. Музика Михайла Чембержі передає глибоку трагедію жорстокої імперської епохи, а очікуваний ритм, що весь час повторюється і невпинно наростає, немов крок за кроком веде далекими битими шляхами поетової неволі. Музика плаче, кризь її громи зринає і лине мужній голос Шевченка — Людини, Поета, Художника, Борця, який виряджає свої думи в Україну: тоді ніби чути шепіт Дніпра з Десною; та за якусь хвилю вже грізно реве Ревучий!.. То відчужений сатрапами від світу Тарас веде повчальний діалог з неньою-Україною, розмовляє з Дніпром і з Богом...

Слухачі, глибоко схвильовані, витирають сльози.

— Що спонукало Олександра Биструшкіна взятися за “Кобзар”? — запитували журналісти.

У ТИШІ ВЛАСНОГО СЕРЦЯ

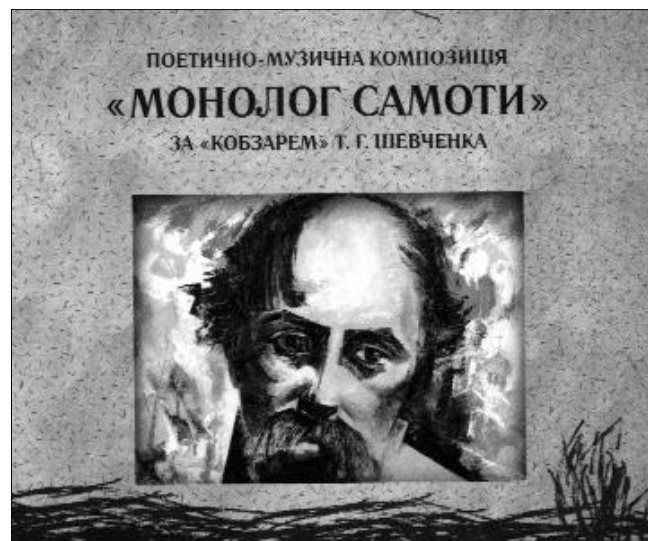
Валентина ДАВИДЕНКО

Для мого покоління перше читання “Кобзаря” було частіше не в школі, а з уст найрідніших — батьків чи старших членів родини. Це важлива обставина, про яку не можна не згадати, навіть зважаючи на заідеологізовану освітньо-виховну систему, що опоектизувала тоді інший образ — “Хлопчєна з розумними очима...”. В українській родині ж першими віршами, які дитина вчила напам'ять, були: “Садок вишневий коло хати”, “Тече вода в синє море”, “Сонце заходить, гори чорніють...”. За цим набутком вчителька “записувала” малят до школи. Шевченкове слово, прочитане інтонацією матері чи батька, лишалося й насправді, як молитва, на все життя.

Нині ж, смію припустити, підрастають маленькі українці, батьки яких не читають вдома Шевченкових поезій. Звичайно, вони вивчать їх потім у школі і відвідають музей чи покладуть квіти до пам'ятника 9 березня. Але образ на п'єдесталі буде дистанційований від серця, аніж коли матусиним голосом тобі передане, як смуток власної душі: “А я дивлюся... і сердцем лину/ В темний садочок на Україну. /Лину я, лину, думу гадаю...”

Саме поверненням первісного відчуття Шевченкового слова, його внутрішнього драматизму, який

звучить близькою інтонацією для кожної душі, є “Монолог самоти”. Автори проекту запропонували нове прочитання “Кобзаря” — нетрибунне, непафосне, я б навіть сказала, не афористично-суспільне, як це було прийнято, а вселенськлюдське. Адже багато поетичних рядків цієї книги вже давно стали крилатими висловами і, засвоївши

одного разу їхній сенс, ми забули експресію почуттів, що ними наповнене слово поета, відрваного від батьківщини, який в ту рідну далечнь послав лише свої думи... Цю обставину прикметно окреслив у вступному слові до поетично-музичної композиції “Монолог самоти” директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, академік НАН України Микола Жулинський (науковий керівник проекту).

Авторові проекту, режисеру і

виконавцеві, народному артистові України Олександрові Биструшкіну я вдячна за його несценічне, глибинне прочитання “Кобзаря”, за внутрішню драматургію монологу, висловлену навіть тихим і стриманим тоном. Саме так читається “Кобзар” і мені в тиші власного серця.

Музика, яку створив народний артист України Михайло Чембержі, здається, ще витоншує той ефір високих емоцій, які виникають від зустрічі з поезією. Лише на початку заявивши знайому тему “Думи мої”, композитор архітектонікою музичного твору відтворює найтонші настрої Шевченкових поетичних послань Україні (її нащадкам, отже, нам), музика не перебирає на себе інтонаційних акцентів драми, її краса суголосна з поетичним словом, яке само бринить стримуваною сльозою. Вивірене суголосся — таке можна почути лише на церковних хорах.

Чи відкриють для себе такого “Кобзаря” передусім ті, кому адресовано цей проект? Адже його автори прагнули повернути саме юним серцям не лише геніального українського класика, національного пророка, а й поета, який будить у нас людськість почуттів, бо в смутку і в самоті душі схожі, отже, близькі. Тому молода мати в надвечір'ї третього тисячоліття прочитає своїй дитині ласкаво-співучі рядки:

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає
І сонце спатоньки зове...

Святослав МІЗЕРНЮК

МРІЯ ВИХЛЮПНУЛАСЬ КАЗКОЮ

Змалечку дитина завдяки дорослим долучається до книжок. Малюнки — це перше, що стрічає маленьку людину в світі дитячої книжки. Тієї, яку, можливо, запам'ятає на все життя, яка розважатиме, навчатиме, виховуватиме... І від того, як цей книжковий світ стріне дитину, — веселою усмішкою казкових героїв, чудернацькою вигадливістю сюжету, колоритними та неповторними портретами персонажів — залежить, чи любитиме людина книжки, чи залюбки їх читатиме.

З художницею Надією Ваджиповою, від світогляду, мистецького натхнення та вміння якої залежить зоровий образ книжкового світу казки, наше інтерв'ю.

— **Переді мною дві дитячі книжки, які Ви ілюстрували: “Казки Скандинавії” та “Летючий корабель” (київське видавництво Грані-Т, 2007 р.) Як для студентки — це знаково. І видавці запрошують Вас до подальшої співпраці. А коли Ви вперше як художниця ступили на стежку дитячої книжки? Себто з чого все починалося?**

— У Кримському художньому училищі ім. Самокиша мене навчав чудовий викладач Юрій Кіщенко. І так цікаво розповідав про працю художника над книжкою, що майже всі, хто у нього навчався, пішли цією стежкою. Наше відділення промислової графіки було експериментальним, а керівництво вирішило навчати студентів книжкової графіки. А перед цим в училищі викладали тільки “сухий” дизайн.

— **Отож, раніше про факт художника, який малює книжки, й не мріяли?**

— Це мрія мого дитинства, хоч у художній школі не навчалася, бо в Саках, звідки я родом, немає таких закладів. Закінчила звичайну десятирічку, а мама почула по радіо, що є Кримське художнє училище. У ньому згодом і навчалася п'ять років, майже як в інституті. Училище мало отримати статус вищого навчального закладу. Але комісія, яка приїхала, акцент зробила на вадах: будівлі не відремонтовано, етюдники у фарбі, студенти невиховані... і відмовила.

З третього курсу вивчала книжкову ілюстрацію і диплом захищала з книжкової графіки. Дуже вдячна своєму викладачеві за те, що захохоталася в книжку.

— **Ви хотіли відразу малювати для дітей?**

— Ще коли йшла вчитися, то мріялося малювати мультики. Але з часом якось непомітно бажання розмальовувати дитячі книжки взяло гору.

— **А про мультики не мрієте, якби була така можливість?**

— Може, й спробувала б. Хоч це дуже складний і тривалий процес. Праця над книжкою теж забирає багато часу, але тут добре видно, що намалював, чи вдалося. До того ж, книжку можна подарувати друзям — це дуже приємно.

— **З чого складається світ образів Ваших книжок?**

— Напевно, у всіх персонажах, які малюю, бачу себе. Щоб осягнути, якими мають бути мої казкові герої, вивчала одяг, посуд, хатнє начиння, інтер'єри, будинки. Шукала й образи: змінювала носи, збільшувала, зменшувала брови, щоб персонажі вийшли справді “живими”, цікавими. Майстерність і фантазія має працювати на казку: чим казковіше буде картинка, тим краще. Не гріх трішки навіть перебільшити. Головне, щоб виграла композиція, образ. Це виявилось нелегко. Але ж це — казка! Отож, вигадка, фантазія ставали мені у пригоді. А казкові зорові образи іду за мною з книжки у книжку, переплітаючись з особистим я.

— **Ви любите дітей? Що треба мати за плечима, щоб малювати для них? А може, Ви чарівниця, і помахом чарівної палички створюєте образи казкових персонажів?**

— Звичайно! Я ж малюю саме для дітей! І завше хотіла бути чарівницею! Якщо серйозно, то перше — фантазія і ґрунтовна художня освіта. Ілюструючи книжку для дітей, важливо відчувати межу, щоб не збитися на манівці несмаку. Багато сучасних книжок виховує несмак, а має виховувати і формувати світогляд дитини, робити з маленької людини особистість. Погана книжка не здатна створити гармонію в дитячій душі. Шкода, що батьки спокушаються яскравим кольоровим розмаїттям, не вникаючи в суть ілюстрацій.

— **Ваш чарівний пензель володіє особливим секретом? У чому неповторність Ваших технік?**

— Здається, нема ніякого секрету. Хоч намагаюся завдяки найдрібнішій деталізації не просто намалювати, а матеріалізувати персонаж, якщо так можна означити весь процес творення. Працюю з аквареллю і кольоровими олівцями.

— **Але ж акварель — примхлива фарба. Втримати її на папері, щоб не розтеклася — непросто, а Ваші малюнки складаються з малесеньких часточок, які не “воюють” між собою.**

— Справді, з аквареллю працювати складно. Раніше не виходило. Але я знай-

шла, відчула красу, гармонію поєднання напівпрозорих кольорів один з одним. Малюю малесеньким пензликом: крапка за крапкою.

— **Чому обрали саме факультет книжкової графіки? Це те, чим хочете займатися все життя, чи певний період у творчості? Іншими словами, що ще малюєте?**

— Після училища обрала цей шлях і вирішила вчитися лише книжкової графіки. Тричі вступала в Академію. Але закоханість у дитячу книжку — на все життя. Проте інколи роблю офорти для себе і надсилаю на виставки. Хочу спробувати щастя за кордоном. Адже художники з усього світу надсилають свої праці на знамениті серед книговидавців для дітей виставки у Братиславі, Болоньї.

— **Що або хто у Вашій творчій долі був тим рубіконом, після чого стало зрозуміло, що вороття немає, і Ви будете тільки художницею?**

— Коли мала чотири роки, мама запитала: “Надю, ким ти хочеш стати?” А я відповіла — художником! Батьки вирішили не перейматися: дитина почула десь нове слово... Але три роки потім знову мене запитали. А я знов — художником. Мама ніколи не заперечувала, хоч розповідала про інші професії. Адже є набагато престижніші й, можливо, грошовитіші заняття.

— **Хто Ваші батьки, як вони сприйняли потяг до малювання?**

— Зараз дуже радіють, що я малюю. Мама все життя вчителювала у початкових класах, тато — інженер-радіоелектронік. А тепер у них життя інше. У Саках роботи немає. Працює заводик з переробки солі та ще... базар.

— **Чи знаходять неповторні кримські краєвиди відображення у малюнках?**

— Приїжджаючи на Південний берег, завжди захоплююся мальовничими кримськими пейзажами. Але в дитинстві малювала переважно всілякі предмети і людей; дивилась мультики по телевізору. Вони мене заворожували: малювала щось подібне до них. Тепер телевізор не дивлюсь, бо там тільки реклама.

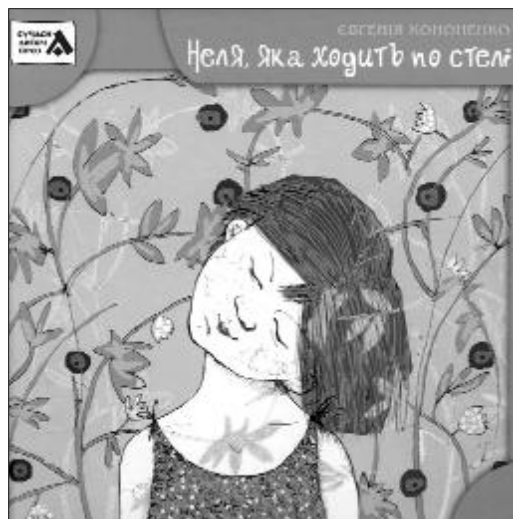
Наталка ПОКЛАД

Не відкрию Америки, коли скажу, що дивувати сьогоднішніх дітей, які не лише прекрасно знають на комп'ютері та різних віртуальних світах, а й на льоту хапають інші новинки технічного прогресу, стає дедалі важче. А хіба може бути цікавою книжка, яка не дивує? Тож письменникам доводиться докласти чималих зусиль, напружувати свою гігантську фантазію, аби такі вишуквані щораз новий, незатертий хід, карколомні колізії, дивовижні світи, а в тих світах — не менш дивовижних героїв.

Євгенія Кононенко — одна з небагатьох наших сучасних авторів, які не тільки напрочуд продуктивні, а й пробують себе в різних жанрах, і надзвичайно успішно. В її доробку — поетична книжка, роман, цікаві оповідання, переклади, історично-містичний детектив тощо. А нещодавно в серії “Сучасна дитяча проза” видавництва “Грані-Т” випустило в світ нову книжку письменниці — “Неля, яка ходить по стелі”. Зізнаюся, прочитала її, як мовиться, справді “з неослабним інтересом”. Бо це така книжка і так написана. У зв'язку з цим задався “Малиновий дзвін” Юрія Збанацького. Адже події-пригоди, які описала письменниця, теж стосуються школи й відбуваються здебільшого в школі.

Дівчинка Неля Миронець — учениця чет-

ХОДИТИ ПО СТЕЛІ? ДУЖЕ ПРОСТО...

вертого класу спеціалізованої Лисогорської школи. Це тепер. Вони з татом “знову поміняли місце проживання — цього разу перебралися ближче до центру міста. Винайняли двокімнатну квартиру біля підніжжя Лисії Го-

ри...” А перед цим було ще кілька шкіл. Неля змушена часто міняти їх, бо вона — незвичайна дівчинка: тато зібрав її на комп'ютері, чи то пак — “скачав з Інтернету”. Тому вона має дивовижні здібності — всупереч всевладному законові всевітнього тяжіння, бігає по стінах та по стелі, легко вчиться, а до того ж, має волосся, яке реагує на стан її думок і залежно від них змінює свій колір — від золотистого до чорного. Саме ця властивість волосся завдає Нелі та її теж незвичайному татові найбільшого клопоту, бо викриває їхню таємницю. А Нелі треба вчитися в школі, серед звичайних дітей. “Читати, писати, множити й додавати ми маємо навчитися тут! І ще багато чого. А всього решти — в університеті! І тільки тоді ми матимемо змогу — і право — підключитися до Великої Системи!” — навчає доньку тато.

І ось таємницю майже викрито! Знову втікати в нову школу? Нелі цього дуже не хоче, бо тут у неї з'явилися справжні друзі...

Письменниця легко, з “вітамінною” долею гумору веде лірично-детективну оповідь. Вона чудово знає специфіку шкільного

життя, стосунки учнів, серед яких є й вірний Олесь Ворожит, і відмінниця-стукачка (“дятел”), інтриганка Оксана Бурик, і наївна, щира, романтична Сніжана Райська. А які органічні вийшли класна керівниця Ганна Василівна-З, директорка школи Лора Макарівна й інші педагоги!

Неля з татом усе-таки мусять залишити місто: дівчинка виростає в дівчину, і цей сакральний перехід має статися якнайдалі від поліса... “Ми трохи міняємо світ... Але зробити це так раптово не можемо. Навіть якщо загинемо самі. А ми ще маємо жити. І жити довго”. — “Але нещасливо!” — “Наше щастя в іншому, Нелю, дівчинко моя!...”

Легке, дитяче — і серйозне, доросле, переплітаються в книжці так само, як і в житті. І це ознака гарної літератури. Добро і зло сусідять — і змагаються вперто. Та серед усіх цих випробувань головне — завжди залишатися собою. Неля не побоюлася виказати свою таємницю заради дружби та справедливості, й це дуже повчально для читача. Він, вірю, буде вдячний авторці за її казкову й водночас таку цінну розповідь.

Книжка вийшла в чудовому оформленні Тетяни Ніколаєнко — треба відзначити, що видавництво “Грані-Т” щодо якості всіх своїх видань сягнуло високої планки. А Євгенія Кононенко засвідчила: вона — несподіваний і цікавий автор.

НА ПУЛЬСІ СЬОГОДЕННЯ І МИНУВШИНИ

Богдан АНДРУСИШИН, доктор історичних наук, професор, академік АН ВШ України, директор Інституту політології та права НПУ ім. М. Драгоманова

Нещодавно письменник Віктор Лупейко та столичне видавництво імені Олени Теліги подарували читачському загалу книгу “На крутих роздоріжжях”, яку благословив у світ вже тяжко хворий академік Анатолій Погрібний. На жаль, незабутній Анатолій Григорович вже в інших світах... Що ж приваблює мислителя й поціновувача художнього слова у рукописі Віктора Лупейка, цього “провінційного” педагога-письменника? Мабуть, окрім барвистої мови вчителя-філолога й насиченості його творів художніми тропами та ще вагомими чинниками: тривожною пульсацією сьогодення та сполоханою нашою тяжкою й героїчною минувиною. Літератор Анатолій Камінчук, процитувавши у журналі “Київ” (2007 р., № 9) невеличкий фрагмент прози Віктора Лупейка, задоволено, навіть із захопленням, констатував: “Хто це? Василь Стефанчик чи Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський чи Михайло Стельмах?” У книжці марно відшукати “смажені” сцени із пунктуальним аналізванням любовних утіх енергійних молодих тіл, на її сторінках не стрінете й ненормативної лексики, яка так липко вже “вклеїлась” у прозу багатьох нинішніх майстрів слова. Кожному своє...

Автор веде читача у придніпровське село Верболюзівку, де святий чорнозем вже “роздерібанили”. А колишні хлібороби, які вже на “заслуженому”, потішаються добрим “прихвизатором”. Село спивається, деградує. Мабуть, типове й таке відтворення автора верболюзівських подій: глитаєві-заброді з усієї сили допомагають районні очільники, ніби вже демократи. Вони ж упродовж багатьох попередніх років, як і тепер, ходили в компартійних керівниках району... Це — ескізи до повісті “Клин чорнозему”.

У повісті “Життя Петра Мірошника” автор намагався відтворити інший “клин” нашого сьогодення: трансформацію звичайнісінького сільського хлопця в сучасного здирцю-мільйонера. У перших розділах милуємося працюючим і розумним Петрусем, парубчаком із волинського села, який крокує життям, енергійно переступаючи його щаблі. Наприкінці повісті дивимось на дії сорокадворічного хапуги, який вже у “верхах”, навіть возсідає у Високій Раді, має мільйонні прибутки від прихоплених підприємств. Мірошник навіть “ректорствує” в одному із вищих навчальних закладів. Петра Миновича дуже цінують і поважають: олігархічні клани вже планують рекомендувати його заступником міністра економічного блоку.

Імовірно, Віктор Лупейко має вагоміше досягнення у змалюванні національно-визвольної боротьби Української Повстанської Армії у циклі

оповідань, новел та поеми “Під бойківськими зорями”. Цих небесних світил у письменника дуже багато. Вони супроводжують героїв циклу, разом із людьми радіють, печаляться, живуть і вмирають. Шкода, що у нас нині так мало прози, поезії, п’єс та фільмів про героїзм і трагізм збройної боротьби українців за нашу незалежність у 40-х роках минулого століття. Чимало мемуарної літератури, але цього не достатньо. Треба всім українцям, передусім мешканцям півдня і сходу, знати про ті страждання, муки і кров, яку поклали борці-патріоти на вівтар нашої свободи. У попередніх роках письменник у своїх книгах “Кайдашизм, або доки ж будемо самоїдами?”, “Сиве кування зозулі” та у ґрунтовному політологічному циклі “Патріотизм чи зрадництво?” вже немало сказав про потребу негайного й повного визнання Української Повстанської Армії воюючою силою проти фашизму в Другій світовій війні.

Тяжко читати Лупейкові новели “Тиша гірська”, “Зорі повстанців”, “Запеклий буржуазний націоналізм”, “Печаль-Скорбота”, “Під Стожарами”, “Докійка” на повстанську тематику. Гляньмо хоч би на контури новели “Черемшина”. Вже по війні за одним столом пробують порозумітися колишні вороги — оунівський сотенний Стаднюк (“Черемшина”) та радянський армійський офіцер-артилерист Москалюк, якого сорок сьомого “вписали” до енкаведистського полку й кинули в Карпати на розгром “банди” “Че-

ремшини”. Тоді Москалюк стріляв із десятизарядки “СВТ” у Стаднюка, а бойко-повстанець жбурнув у свого ворога “лимонку”. А тепер вони сидять за одним столом на весіллі своїх онуків. Гомонять...

Читача не може не вразити поема “Депортація” — чи не єдиний твір у сучасній поезії, де йдеться про насильницьке виселення бойківських сіл “на тундру до Макара” того-таки сорок сьомого...

Приємно читати таку правдиву книжку, зупиняється на її фрагментах на лекціях з історії, політології, коли мовиться про нашу минувшину та сучасність.

Рішенням Президії Національної спілки письменників України у квітні Вікторів Лупейку присуджено літературну премію “Благовіст” у номінації “Краща прозова книга” за збірку “На крутих роздоріжжях”.

ОНОВЛЕНЕ «ПРОСТО ТАК»

Леонід КЛИМЧУК, голова Коростенського міського об’єднання ВУТ “Просвіта”

У Коростені під патронатом Національної спілки письменників України та міського голови пройшла фінальна частина традиційного IX Всеукраїнського літературного фестивалю “Просто так”.

Напередодні на мальовничому березі річки Уші відбувся його відбірковий тур “Література свіжого повітря”. У конкурсі взяло участь понад 200 поетів, прозаїків, гумористів, сатириків, літературних критиків віком від 9 до 75 років з різних регіонів України. Творчий конкурс у Коростені, який наполегливо проголошували “всеукраїнським”, нарешті почав набувати таких ознак за представництвом учасників і художньою якістю їхніх творів.

Стимулювало це ініційоване його куратором, заступником генерального директора УНІАН Валерієм Нечипоренком оновлення концепції творчого заходу. Спонсором свята, яке вирішили перенести з осені на весну, стали газета “Дзеркало тижня”, вітчизняний виробник комп’ютерів компанія “DiaWest”, бізнесмен Костянтин Григоришин, польська фундація “Молода демократія”. Інформаційне забезпечення літературного фестивалю взяла на себе “5 канал”, газета “Літературна Україна” й УНІАН. Цього року обшири літературного конкурсу зросли. Зріс і рівень місцевої майстерності літераторів.

Тож, як визначає положення конкурсу, по три основні й заохочувальну премію та спеціальні нагороди від міського голови одержали талановиті молоді й перспективні учасники літературного конкурсу в кожній з номінацій. Окремими призами було відзначено дитячі твори. Головну премію фестивалю (ноутбук і 2000 гривень від компанії “DiaWest”) заслужено отримала аспірантка Волинського державного університету імені Лесі Українки Олена Пашук за прозовий твір. За віршовану творчість першу премію присуджено львівському поетові Романові Скибі, за гумористичні твори — Юрієві Сегеді з Вінниччини. Серед літературних критиків першою премією нагороджено киянина, недавнього випускника Києво-Могилянської академії, редактора відділу критики українського журналу зарубіжної літератури “Всесвіт” Дмитра Дроздовського.

ШЕВЧУКОВА СПРОБА ПО-СУЧАСНОМУ ОСМИСЛИТИ СКОВОРОДУ

Галина ЛЕВИЦЬКА, член НСЖ України, м. Київ

Серед книг, які з’являються в Україні, є такі, що не потребують реклами, бо їхня найкраща реклама — імена авторів. До них належить Валерій Шевчук, автор понад 100 книг. І в кожній з них — не лише прекрасна мова, а й величезний духовно-культурний пласт.

Винятком не стала нова книга розмислів В. Шевчука про Григорія Сковороду “Пізнаний і непізнаний Сфінкс”. Нову можна назвати її лише щодо виходу до читача. Для автора це підсумок багатолітнього осмислення.

Книжка “Пізнаний і непізнаний Сфінкс” вийшла друком у добре відомому університетському видавництві “Пульсар”, яке спеціалізується на виданнях для читача-інтелектуала. Це чергова книга серії “Українці у

світовій цивілізації”, що покликана наблизити до читача українців, які творили поза Україною, розширюючи межі українського духовного світу, показати внесок українців з України у становлення світової цивілізації.

Спonsorом цього унікального за змістом і поліграфією видання виступив Фонд “Україна”, який провів презентацію сковородівських переосмислень Валерія Шевчука у Київській філармонії.

Автор книги “Пізнаний і непізнаний Сфінкс” розумів, що Григорій Сковорода не стане доступним українському читачеві через складну химерну мову, якою писав. Тому Валерій Шевчук переклав твори філософа сучасною.

Перед Валерієм Шевчуком Григорій Сковорода постав у новому вимірі, як пізнаний і непізнаний Сфінкс. Цей символ був одним із його улюблених: є притча, кілька

разів його згадано у філософських трактатах. Про це Валерій Шевчук пише: “Суть цієї фабули така: коли до Сфінкса приходили мандріванці, він задавав їм загадку, а тих, що не могли її розгадати, немилосердно вбивав. Чому ж я ототожнив Сковороду зі Сфінксом — чи ж він когось убивав? Але в мислителя, як побачив читач, ознайомившись із цією книгою, нічого нема однозначного й буквального, а все розглядається в дуалізмі. Отож загадка, яку задавав Сковорода своїм читачам чи слухачам (а читач завжди є мандріванцем, який шукає в книгах відкриття для своєї душі), — це і є його твори, а певною мірою і він сам, бо жив, як учив. Тим-то читач, котрий не розгадав тієї загадки, був “убитий” тим, що не дійшов до пізнання його науки, а це могло статися, коли не виховав у собі внутрішньої людини, бо тільки внутріш-

ня людина могла б ту загадку розгадати, а це значить — пізнати”. Ті, пише Валерій Шевчук, що загадку розгадали, дістали змогу користуватися премудрістю Сфінкса-мислителя, а Премудрість, за його знаком, — присутність Бога в людині.

Отже, ще живучи у світі, Сковорода був пізнаний і непізнаний, зазначено в книжці. “І після смерті Сковорода залишався пізнаний і непізнаний. Про нього писали, з нього дивувались, але осмислити не могли, та й не дуже дбали (за винятком одиниць), через що загадки його Премудрості не могли розгадати, відтак були “убиті” як читачі його творів, були й такі, що на нього злословили і його огуджували, суті його так і не пізнавши”.

Пізнавати його по-справжньому, пише Валерій Шевчук, почали аж під кінець XIX століття: Ф. Кудринський, Д. Багалій.

Олександр ЄМЕЦЬ

*Не помирай, людино, не вмирай,
Не покидай мого життя околиці.
З тобою піде в невідомий край
Те, що уже не вернеться ніколи.
Ці рядки, просякнуті щирою
любов’ю до життя, до людей,
пригадалися напередодні дня пам’яті
Василя Моруги.*

...День тільки-но починався. Ми сидимо з Лідією Василівною Моругою в її затишній оселі. Кризь маленькі віконця старенької хати грайливо зазирають сонячні зайчики. У садку розкошувала весна. Але ніщо не може розрадити материнського серця. Вже довгих дев’ятнадцять років минуло відтоді, як у цій хаті назавжди оселилися смуток і журба.

Ніякі слова не в змозі втішити матір. Тільки іноді погляд Лідії Василівни зупиняється, ніби вдивляється у минуле, туди, де був живий її Василько. На столику, вкритому білою скатертину, стоять світліни, на яких Василь назавжди залишився молодим. Очі Лідії Василівни сліпнуть, слізьми запливають. Невимовною тугою сповнюється помережане зморшками лице старенької матері, що пережила сына.

«ЯКБИ МОГЛИ МИ СМЕРТЬ ПЕРЕПИНЯТИ...»

Анатолій Піддубний. “Знімок для сына”

Травень і червень — Василеві місяці. Які невимовно гіркі й важкі вони для матері, адже вмістили день його народження і смерті. Аж страшно стає, бо знову старенька мама Ліда переживає все спочатку: і радість, і горе, з якими доля призначила їй жити. Але біль подвоюється, бо немає змоги й сили йти на

кладовище, схилитися до пам’ятника. Могила Василя далеко від рідної домівки, у Києві. Мати завжди думає про те, як він там сам. Чи згадують, приходять до нього друзі?

А матері залишається одне — молитися, плакати і пам’ятати...

— **Яким найчастіше пригадується Вам син?**

— Дуже багато згадується про життя, та його вже не вернеш... Пам’ятаю, ще до першого класу він навчився читати і писати. Бувало, вечорами старший син Борис вчить уроки, а Василько ніби грається біля нього, а сам усе на вус намотував. А коли перший віршик склав — не пам’ятаю.

Василько не любив хвалитися... Він змалечку був дуже самостійний, наполегливий, за себе міг постояти. Як надумав що зробити, то обов’язково зробить.

Хіба я думала, що доведеться пережити свого синочка? Треба батькам першими відходити у вічність.

— **У Василя було багато друзів. Чи пишуть Вам, озиваються?**

— У Василька було багато друзів за життя — і в Україні, і за кордоном. Багато доброго зробив людям, усім намагався допомогти словом і ділом... Колись писали мені майже всі, хто Василя знав, а тепер багатьох уже немає серед живих. Але є люди, які пам’ятають мого сына. Світлана Йовенко з Ки-

їв ходить до Василя на день пам’яті дуже вдячна. Зір-юк прислала книжку з листом, в якому написала, що якби не Василь, книжка не вийшла б. Він дуже їй допомагав. А книжку надрукували вже після смерті Василя. Інколи Микола Луків озивається. Григорій Лютій, спасибі йому, видав книжку.

— **Лідіє Василівно, як вам живеться у наш неспокійний час?**

— Живемо ми далеченько від села, на хуторі, де залишилося кілька хат. Але добрі люди не забувають нас, навідуються. Родина Чумаченків допомагає по господарству, бо самі вже не можемо — дід на милицях, я на ходунцях. Їжу готуємо самі. Та й що говорити про наше старече здоров’я, коли його і в молодих немає.

А мені чомусь пригадалося гірке зізнання Світлани Йовенко про наше безпам’ятство: “Можливо, що я одна пишу на свята листівки матері покійного Василя Моруги, більш ніхто з тих, хто “тусувався” навколо нього, їв його хліб, пив його вино, не знаходить часу цього робити”.

...Шелестить листя пам’яті. Немає спокою материнському серцю.

ДИВО ПРИРОДИ

Цей природний заповідник зберігав незайманий тваринний і рослинний світ. У лісах і степах росла трава “вище людського зросту”, ходили табуни диких коней тарпанів, паслися стада турів, лосів, зубрів, оленів, ланей, диких кабанів і кіз, сайгаків, водилися ведмеді, вовки, рисі, лисиці, бобрині, горностаї, куниці, борсуки, зайці, видри... Як у справжніх джунглях, траплялися небезпечні кількадеметрові полози, жовтобрюхи.

Нижче острова Хортиці на широкій рівнині Дніпро ділився на десятки рукавів, утворюючи численні острови, озера, лимани. Тут налічувалося 265 великих і малих островів та 465 озер, лиманів, затонів. У це гігантське нерестилище щовесни йшли з моря косяки риби, щоб відкласти ікру. На водних плесах вільно почувалися шестиметрові білуги, соми. Плавали косяки осетрів, севрюги, стерляді, коропів, сріблястих шук, судаків, лящів, окунів, линів, таранів, язів, марени. Водилася сила-силенна раків, серед яких траплялися “завдовжки майже з лікоть”.

Птахів (лебедів, гусей, качок, пеліканів, дрохв, куріпок, тетерюків, лелек, бакланів, журавлів) літало стільки, що “не видно було води”. Цілими хмарами літали бджоли. Вони відкладали мед скрізь: “у дуплах дерев, в ущелинах скель і навіть у ямки між травою просто на землі”.

На цій казково багатій землі росли водяні горіхи, схожі на картоплю з корінням, як у цибулі; цілі грушеві ліси, чимало диких яблунь, вишень, горіхів, шовковиць, ягідних кушів.

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КОЗАКІВ

Військо Запорозьке Низове організовувало своє господарство. Весь Великий Луг поділили між 38 куренями. Кожен курінь мав право займатися полюванням, рибальством, звіроловством, збиранням меду тощо лише на своїй території, дбаючи, щоб поголів'я тварин не зменшувалося. Було заборонено стріляти молодняк: “хай підрасте”. Рибу належало ловити тільки велику. Але її вилувлювали більше, ніж потребувало Військо, тому лишки почали солити, в'ялити для продажу. Солили ікру осетра, білуги, стерляді. Щороку тисячі возів з рибою, хутром, медом, воском вирушали в різні куточки України, а також Польщу, Литву, Москву, Німеччину, Австрію, Туреччину. На кошти від продажу закуповували зброю, порох, свинець, полотно, сукно, борошно.

Чим харчувалися запорожці? У працях істориків XIX століття Д. Яворницького та П. Кашенка читаємо, що основною їжею козаків була “дичина і риба”. А щоденною приправою — мед.

Коли Військо поділилось на козаків “рицарських”, які сиділи на самому Дніпрі і лише воювали, і “зимівчаків”, що жили з сім'ями в зимівниках у паланках і займалися хліборобством, скотарством, рибальством, звіроловством, горнодництвом, садівництвом, бджоларством, в раціоні запорожців з'явилися молоко, сир, бринза, масло, м'ясо свійських тварин, овочі та злаки. З них у січових куренях готували десятки страв, їжу кухарі варили тричі на день.

Скотарством козаки займалися для продажу худоби. У степах випасали величезні стада великої рогатої худоби, отари овець, табуни коней. Козаки мали від кількох сотень до кількох тисяч голів, а окремі — до кількох десятків тисяч. Так, татари під час набігу захопили в полковника О. Колпака 7 000 коней. А останній кошовий П. Калнишевський за раз продав їх 14 000 голів.

Військові табуни випасали на островах, зокрема на Хортиці.

Козацькі коні славились у Європі силою й витривалістю, швидкістю і користувалися попитом. “Закордонні ремонтери”, а також “поляки, росіяни, кримці, турки” купували коней у запорожців. Молоді польські дворяни приїжджали на Січ, щоб купити хороших верхових коней. Їх посилали як дарунок “гетьманам і панам в Україну і Польщу, вельможам і царям в Москву і Петербург”.

ВІЙСЬКО

За М. Грушевським, заснувала Січ “уходники”. Їхніми попе-

У XVI ст. козацтво сформувалося як суспільна верства, встановило на своїх землях самоврядування. Межа земель Війська Запорозького проходила річкою Буг аж до лиману, і по ньому “доки кінч дістане дна копитом”. На сході козацькі землі сягали рік Дінця і Дону. На Дону запорожці побудували місто Черкаськ.

Військо Запорозьке складалося з кінноти, піхоти, артилерії. В піхоті козак служив доти, доки не добував коня. Тоді переходив у кінноту — основну силу в степу. Кінний запорожець мав на озброєнні мушкет, шаблю, чотири пістолі (два в сидільних кобурах і два за поясом) та спис.

“Тут “кувалась, гартувалась козацька воля”, постійно жила ідея державної незалежності”.

лякого ворога”.

Справжнім флотоводцем був гетьман П. Сагайдачний, який спалив усі турецькі міста на Чорному морі й Дунаї, завдав руйнувань Стамбулу, двічі розбив турецький флот. Запорожці потопили десятки галер, сотні менших суден, захопили командувача флоту, який помер від ран у полоні. Під час останнього походу козаки спустошили все Чорномор'я.

Запорожці завжди дбали про гідне поповнення Війська. Для цього підбирали в Україні осиротілих після ворожих нашеств'я хлопчиків, віддавали у школи Січі, монастирів і церков у паланках, ста-

правах через Дніпро, а коли це не вдавалося, переносили війну на територію ворога і брали в полон людей та захоплювали худобу.

Запорожці захищали не тільки Україну. 1576 р. Іван Грозний, довідавшись, що кримський хан готується до походу на нього, просив допомоги у запорожців, приславши багаті дари. Вони вдарили на улуси, заставили орду піти з московських земель, погромили та відпустили ясир на батьківщину. Вирішальну роль у розгромі 300-тисячної турецької орди під Хотиним відіграв 40-тисячний корпус українських козаків під проводом П. Сагайдачного.

Турки двічі з великими супутними силами і флотом вступали у Великий Луг, щоб знищити козацтво, але, зазнавши втрат, не наважились розпочати партизан-

ЩЕДРИЙ БАТЬКО — ВЕЛИКИЙ ЛУГ

У Нижньому Подніпров'ї з прадавніх часів існував унікальний природний комплекс. У середині минулого тисячоліття його площа складала понад мільйон гектарів. Він був укріплений реліктовим лісом, переважно дубовим, але тут росли ясен, клен, берест, верба, липа, сосна. Це — Великий Луг, Геродот 2500 років тому назвав його Гілеєю. У світовій історіографії слово “гілея” означає тропічні ліси: джунглі Південної Америки, Екваторіальної Африки і Південно-Західної Азії. Великий Луг відіграв виняткову роль в історії народів Східної Європи.

редниками були бронники XII—XIII століть. Коли українська колонізація під натиском кочівників відступала до Карпат і Полісся, щоб набравшись сил, повернути назад, вони залишалися у лісах на берегах рік, тому “українське життя не завмирало в самому центрі руху орд”. У XV столітті їх називали “уходниками”. Їхні добре озброєні “промислові компанії” займалися рибальством, звіроловством, полюванням у лісах на берегах Дніпра та його приток, щохвилини готові “перетворитись на воєнну дружину”. Це була “рухлива людина”, “загартована і войовнича”, тому не могла змиритися з тим, що перебуває між двох вогнів: з одного боку їх щохвилини могли вбити або взяти в полон кочівники, з другого — повернувшись восени до міста і замки, вони муслили віддати воеводам і старостам половину здобичі.

З 1490-х років “уходники” перестали повертатися восени додому й від оборони перейшли до “партизанської прикордонної війни” з татарами, відтіснили їхні улуси й кочовища зі степів навколо Великого Лугу аж до гирла Дніпра, потопили там турецький корабель, а 1493 р. зруйнували Очаків.

З Туреччини і Криму на адресу урядів Польщі й Литви надходили скарги на розбій козаків-уходників. Це й були перші документальні свідчення про виникнення козацтва. У старост, воевод і великого князя Литовського виникла “щаслива гадка” оформити цю силу в державне прикордонне військо (зважаючи на такий успішний початок), але доки радилися, ситуація вийшла з-під контролю.

З усієї України на Січ почали прибувати ті, “хто відчував вогненну волю і богатырську силу”, кого приваблювали “воля, здобич, молодечтво, слава”. Основним заняттям козаків стала боротьба з ордами, які спустошували і грабували Україну. Вони громили їх на переправах, ідучи в похід або повертаючись, визволяли ясир. На відплату здійснювали походи на татарські й турецькі землі, брали в полон людей, щоб виміняти на невільників, захоплювали стада худоби.

У похід козаки виступали зі значним обозом, в якому кожен віз кілька своїх мушкетів, а значні козаки — по п'ять—шість, щоб, обороняючись, не перезаряджати зброї. Друга лінія стрільців заряджала мушкети, тому стрільба велася безперервно. Табір козаки оточували возами, зв'язавши їх залізними ланцюгами і виставивши голублі, як списи, назовні. Окопавшись під возами і відбиваючись мушкетним та гарматним вогнем, козаки не давали татарам шансу на перемогу, якщо навіть ті переважали їх удесятеро. Про це писали російський історик М. І. Іванін і французький інженер Боплан, який був свідком, коли 500 кримців не здолали 50 козаків у такому таборі.

Запорожці добре билися і в кінному, і в пішому строю, за потреби ставали матросами. Кожна команда судна могла за два тижні спорудити чайку завдовжки 20, завширшки 4—6, заввишки 3,6 м, з палубами в кормовій та носовій частинах для припасів.

Сучасники відзначають, що козаки були “дуже сильні люди з хорошою будовою тіла”. Турків завжди дивував нездоланний натиск козаків в абсордажному бою на палубах галер (судна розраховані на 450 чоловік екіпажу з воїнами та до 300 веслярів). Турецький історик М. Наїм писав про запорожців: “Можна сказати, що у всьому світі не знайдеться людей сміливіших, які своєю вправністю і відвагою у морських битвах страшніші за всі-

ранно доглядали. Під час пошестей дітей виводили в луки, “на чисті води”. Підрісши, вони ставали джурами. Кожний “справжній козак мав джуру-зброєносця”, як правило, всиновлуючи його; часто це був молодший брат, племінник, родич. У кошового було до 30 джур, у старшин — по 3—4. Вони навчалися військової справи, зростали сильними духом і тілом, як люди, що живуть в умовах свободи на багатій землі. Ці “молодики” були найкращим поповненням Війська, їх посвячували в козаки “лицарські”.

Українські козаки створили форпост на шляху експансії на землі народів Східної Європи могутніх рабовласницьких держав — Туреччини і Кримського ханства. До їхнього становлення на Дніпрі у XV ст. татари не раз доходили до Вісли і за Віслу й Сандомирщину, до Вільно, Новгорода і Москви. Інколи вони об'єднувалися для спільних дій з Золотою Ордою і турками. Але турки не раз нападали на Україну: зокрема 1498 р. двічі — на Галичину і лише за раз вивели майже 100 тисяч рабів. М. Грушевський пише: “Ані походи Бату (Батия) не обіймали такої величезної території, ані дорівнювали інтенсивності своєю руйнівним наслідкам сеї нової грози”.

Мережа шляхетських і боярських замків не рятувала від “степового урагану”. Запорожці застосували дві стратегічні ініціативи: вони відбивали навали на пере-

ську війну. Не вдалися такі спроби й татарам. 1638 року польське військо підійшло до Січі з ультиматумом: здати всі чайки й гармати. Козаки знехтували ним і поляки не напали.

ВИГНАНІ З РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Січ зруйнували. Запорожці, щоб не повторилися жорстокі розправи над населенням, без опору відійшли на Дунай. Петербурзьке панство почало спішно ділити запорозькі землі. Князь Вяземський захопив 200 тисяч десятин землі. Запекла боротьба зчинилася за Грушеву балку між князями Вяземським, Прозоровським, графами Чернишовим і Толстим. Землі вольностей козацьких віддано в оренду, й орендарі, щоб у визначений договором строк мати найбільший прибуток, знищували все живе: рибу, звіра, ліс для продажу.

У кінці XIX століття в лісах Орелі, притоки Дніпра, ще росли сосни по 6 аршин в обхваті, дуби — 9, верби — 10. Але це була “жалюгідна подоба” колишніх лісів. Лише витягнуті з Дніпра закам'янілі стовбури дерев давали уявлення, які гіганти здіймалися у небо в лісах, що незайманими росли протягом тисячоліть.

Дніпро — священна ріка нашого народу. В Подніпров'ї український дух горів найяскравішим світлом. Тут “кувалась, гартувалась козацька воля”, постійно жила ідея державної незалежності України. І хоч боротьба за неї була не завжди успішною, але дуже важливо, що вона не припинялась. Її продовжили козаки Центральної Ради, воїки УПА, дисиденти-“шістдесятники”, правозахисники, аж нарешті в кінці XX століття втілилась у життя віковична мрія українського народу.

За матеріалами українських і зарубіжних істориків підготував **В'ячеслав САВРАНСЬКИЙ**, м. Овідіополь Одеської обл.

ОСЯЙНЕ ДИТЯ СВІТАНКУ

Людмила ДЕХТЯРЬОВА

Для археолога давні смітники — безцінна інформація. Європа епохи бронзи залишила купи сміття з потрочених річкових мушель. Їх знаходять під час розкопок майже кожного трипільського поселення. Розтерті мушлі додавали до глини, виготовляючи кераміку; м'яке тіло молюска з'їдали, перлини використовували як прикраси. Їх намагалися збагнути, складала про них міфи. Міфи трансформувались у балади.

Давньогерманські барди співа-

Ніжна жень-чжу в пазурах дракона. Китай

картині “Народження Венери” заковано головні положення епікурейства: Всесвіт побудовано як ідеальне поєднання розумного з прекрасним; для мислячої людини це приносить відчуття задоволення; жінка — не вмістище гріха, а уособлення прекрасного. Її можна порівняти з досконалістю такого явища, як перлина у перламутровій мушлі, що символізує гармонійну будову світу. Справді, старозавітним догмам місця тут не залишається.

Гаптування одягу перлами має у слов'ян глибоке коріння. Підтверджує це Переяславський літопис X ст. У ньому описано сон царя древлян Мала: “Пришед Олга, даша ему порты многоценны, вся жмчюгом изсажены”. Княгиня Ольга справді “пришед”, але щоб помститися за вбивство чоловіка. Перли наснилися Малові, бо він мріяв узяти Ольгу за дружину, а як посаг — князювання на Київському престолі. У слов'янському світі перлина символізувала родинний добробут, здоров'я, довголіття, здійснення мрій.

У ті часи перлів було не злічити. Ними прикрашали себе князі, городяни, селяни, рибалки. Попереду всіх у захопленні перлами виявилася візантійська церква, що й перенеслося на київські терени. Під час зведення у Києві собору Св. Софії мозаїки на його бані

Золота митра, прикрашена перлами, смарагдами, бірюзою, гранатом. Україна, XVII ст.

ли, як перед світанком завдяки чарам стають непомітними благородні Perlamutter (з німецької “мати перлини”). Вони збираються біля річкових кам'янистих мілин і чекають, коли блимнуть діамантами перші краплі роси. Злизують це “світанкове сім'я” і від нього народжують сяючих красунь зі шляхетним титулом Perle. Найшляхетніші з них наділені справжнім діамантовим блиском. У наш час такі унікальні називають “вогняними” або перлинами “чистої води”.

Своєрідними були міркування давніх рибалок — північних слов'ян. “Обмиваючи” завершення сезону ловів, вони ставили на стіл до медовухи миску з ікрою сьомги та миску “перлової ікри”. Вважали, що одразу після нересту в зябрах риби з'являються зародки перлів. Сьомга плаває з ними в морі впродовж року. Потім заходить до гирла ріки з твердим незамуленим дном. Там на неї чекають “мамки-годувальниці” з розкритими стулками. У кожному мушлю сьомга обережно впливає крихітну перлинку, щоб зростала й гарнішала.

Серед полотен С. Ботічеллі є широко відома картина “Народження Венери”. Майже третину її площі займає зображення прекрасної мушлі, з якої з'являється ніжна юна богиня. Усе це сприймається напорочуд органічно. С. Ботічеллі належав до тих митців доби Ренесансу, які були прихильниками епікурейства. Багато в чому вона суперечила догмам церкви. У

Перли в сучасному дизайні. Ексклюзивні речі з колекції Фалько Вердруда

прикрасили перлами. Згодом вони перейшли на вітарі, оклади Євангелій, чаші для причастя, одяг священників, митри, патериці митрополитів.

Вершиною церковного ювелірного мистецтва вважають патерицю митрополита Фотія (початок XVI ст.). На ній золотом ниткою виведено багатофігурну композицію, побудовану за біблійними мотивами. Усі контури фігур і коло, в яке вони вписані, обнизано перлинами. Ними також написано текст молитви та виведено чудові орнаменти на краях патериці.

Головний критерій, за яким визначають якість — товарність ювелірної перлини, — її блиск. Далі оцінюють розмір, форму, колір. Під блиском розуміють гру світла, переливання кольорів, сяйво та глибину просвічування — орієнт. Якщо цього немає, перлину не вважають ювелірною. Коли блиск яскравий — це перлина найвищої гатунку. Вона просвічує на всю глибину, з найменшим рухом спалахує діамантовим блиском. Це красуня “чистої води” або “вогняна”. Власного кольору вона не

Фрагмент жіночої прикраси, Бухара, Таджикистан, XIX ст.

має, а трохи віддає блакитним або сріблястим відтінком, наче чиста вода. У відкритому продажі не буває, і вартість її захмарна. Усі спроби культивування таких унікальних марні. До речі, давні барди помилялися — серед річкових перлин “вогняних” не буває, бо їх народжують лише морські молюски.

Перші штучно вирощені перлини з'явилися у Давньому Китаї близько 2 тис. років до н.е. Якоюсь наприкінці весни з озера Пан-Хон вилловлювали молюсків-кристурій. Вкладали всередину крихітну фігурку Будди, відлиту зі свинцю або міді, й знову викидали в озеро, а через рік отримували “перлового” Будду, вкритого чудовим перламутром.

Дослідами з культивування перлів займалися шведський бі-

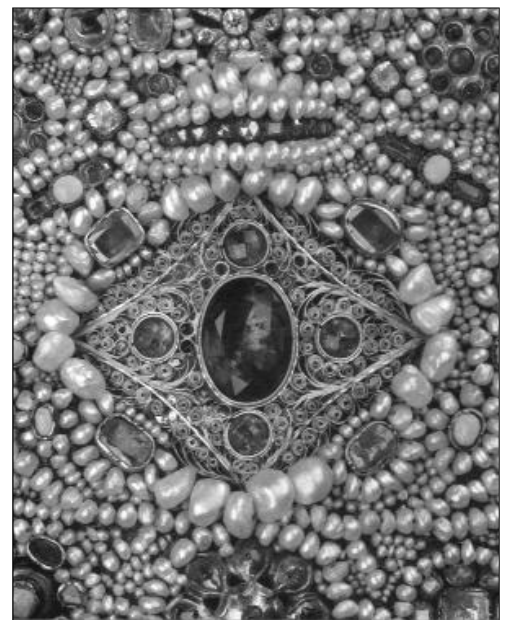
“Збирання врожаю” в одному з японських господарств культивування перлів.

олог К. Лінней, італійський учений де Філіппо, німецький науковець Джемсон, російський інженер Ч. Хмелевський, поляк з України.

Японський острівця у затоці Ісе зараз відомий усім, хто причетний до культивування перлів. У затінку мальовничих японських сосен на околиці міста Тоба стоїть скульптура невисокого чоловіка з бамбуковою паличкою в руці. Це К. Мікімото. Для японця він — приклад найкращих рис нації. Метою Мікімото були високоякісні ювелірні перлини, вирощені штучно. Після десятиліть наполегливої праці та невдач він отримав патент на власний метод культивування. 1913 р. його морські угіддя принесли перший “урожай”: 4 200 чудових білосніжних перлин ідеальної сферичної форми з гарним блиском.

Ідеї Мікімото було взято за основу виробництва варварних перлів у багатьох господарствах Японії. Найбільше та найуспішніше з них — фірма “Мікімото перлз”. Острівця зі скульптурою майстра названо його ім'ям. У місті є присвячений йому музей. При музеєві працює лабораторія, де можна навчитися, як швидко й безпомилково відрізнити штучну перлину від природної. На жаль, “вогняної” перлини поки що не виведено. Деталей технології Мікімото не розголошують.

Перлину сприймають як делікатну живу істоту, яка “не любить” кремів на шкірі того, хто її носить, “не любить” бути надто довго на тілі — вона пересихає, перламутр “помирає” і втрачає блиск. Перлина “знає”, що має найкращий вигляд, коли пасує до кольору й відтінку шкіри, очей, волосся своєї господині. Перлина “любить”, щоб її любили.

Зразок шитва перлами в поєднанні зі смарагдами, бірюзою, гранатом. Україна, XVII ст.

Сьогодні, коли є електронний мікроскоп, рентгенограф, спектрограф, сканер, занурюватись у глибини перлини значно цікавіше, ніж пірнати в тропічній лагуні. Спостереження за тим, як вона формується, розв'язали одну з філософських світоглядних проблем, яка стосується матриці, тобто субстанції, що запрограмована контролювати побудову живої або неживої матерії.

Написано чимало науково-фантастичних книжок, створено захопливі фільми з пригодами комп'ютерної матриці в космосі. Але найцікавішими можуть бути кадри процесу народження й росту перлини. Її матриця водночас працює на побудову неживої матерії (кристалики ювелірного арагоніту, з яких складається перламутр) та живої (заповнює прошарки між кристалами арагоніту). Раніше про таку ідеально запрограмовану матрицю лише дискутували.

Не можна не погодитися з об'язною мовою С. Ботічеллі, який стверджує: перлина в мушлі — це крихітна модель побудови прекрасного й розумного у Всесвіті. Творець знав, як це має бути.

Перлина в долонях. Виріб компанії Gold Line

МАРІЯ БАШКИРЦЕВА: МРІЯ ПРО СЛАВУ

Лідія ВІЦЕНЯ,
м. Полтава

У Полтаві працювала міжнародна наукова конференція, присвячена 150-річчю з дня народження художниці і письменниці Марії Башкирцевої. Всі турботи з її організації взяли на себе обласна державна адміністрація, міська рада та фонд “Відродження пам’яті Марії Башкирцевої”. У роботі конференції взяли участь голова облдержадміністрації Валерій Асадчев, його перший заступник Іван Близнюк, міський голова Полтави Андрій Матковський, голова Диканської районної держадміністрації Любов Лелюк та численні гості міста — письменники, дослідники творчості Марії Башкирцевої, мистецтвознавці, що прибули із Франції, США, Росії, зі столиці та інших міст України.

Відкрила урочистості, привітавши всіх присутніх у конференц-залі, директор Полтавського художнього музею — Галереї мистецтв Ольга Курчакова. Вона зазначила, що науковці музею, де зберігається альбом ранніх робіт Башкирцевої, віддавна вивчають її творчість, а полтавці мають за честь приймати таку поважну делегацію.

Міський голова Полтави Андрій Матковський підкреслив, що ім’я нашої видатної землячки відоме в усьому світі, а завдяки конференції у зарубіжних країнах зростає зацікавлення нашим містом як туристичним об’єктом. Він також подякував директорів фонду “Відродження пам’яті Марії Башкирцевої” Тетяні Швець, бо саме завдяки її ініціативі та ентузіазму було організовано цю конференцію.

Тетяна Швець народилася в Диканьці, а нині живе в Москві. Наприкінці минулого року в Історичному архіві Санкт-Петербурга вона знайшла документ, який засвідчує, що Марія Башкирцева народилася не 1860-го, як вважали, а 1858-го. Документ офіційно підтверджує висловлені припущення про справжню дату народження Марії Башкирцевої французької дослідниці, письменниці, старшого викладача університету міста Ренн Кошет Косньє. Тож нинішній рік — ювілейний: нашій видатній співвітчизниці виповнилося б 150.

— Я щаслива, що на землі Гоголя й Башкирцевої проводиться таке зібрання, — зізналася Тетяна Дмитрівна і представила зарубіжних гостей та зачитала вітальний лист до учасників конференції президента Національної бібліотеки Франції.

Очікували на приїзд до Полтави мера Ніцци Крістіана Естрозі, однак він через зайнятість не зміг прибути, про що повідомив у листі на ім’я міського голови Андрія Матковського заступник мера Ніцци з питань зовнішніх відносин Олівер де Рейн, зазначивши, що муніципалітет Ніцци підтримує ініціативу Полтавської міської ради щодо шанування пам’яті Марії Башкирцевої.

У конференц-залі Галереї мистецтв панувало магічне відчуття присутності нашої талановитої землячки: у виставлених портретах, в її художніх роботах, у виданнях “Щоденника” різних років, у книгах про Марію Башкирцеву. А в центрі залу стояла точна копія бюсту художниці роботи скульптора Сен-Марсо, яку замовила у Луврі Тетяна Дмитрівна та її чоловік, засновник фонду “Відродження пам’яті Марії Башкирцевої” Микола Швець.

Програма конференції була надзвичайно насичена. У ній значився і виступ мадам Кошет Косньє, яка, на жаль, не змогла приїха-

ти. Але авторка книги “Марія Башкирцева. Портрет без ретуші” передала свою доповідь у Полтаву, і вона прозвучала в залі Галереї у перекладі Тетяни Чугунової, що разом із Марією Аннінською озвучувала російською всі виступи зарубіжних гостей. Мадам Косньє розповідала про те, яке хвилювання вона пережила, коли, помітивши чимало неточностей у “Щоденнику”, вперше взяла до рук оригінали щоденників Марії Башкирцевої в Національній бібліотеці Франції у Парижі. Вицівілі від часу, пожовклі сторінки зошитів... Це хвилювання було закономірне, зазначає дослідниця. “Але далі я була вражена, бо зрозуміла, що не помилилася: те, що я читала досі, підлягало цензурі! Цілі сторінки було вилучено, слова замінені, персонажі й події подано в іншому контексті. “Щоденник” було понівечено, спотворено. З рукописів, у яких Марія нічого не приховувала, багато чого зникло. І зникло найголовніше... Переді мною постала картинка ідилічної сім’ї, якої не існувало насправді. Марію зробили молодшою на два роки, прибрали багато перипетій, яким було наповнене її життя, багато розмірковувань — а вона була сміливою у викладенні своїх думок, з почуттям гумору. Вона була набагато зрілішою, ніж її ровесниці-сучасниці. І я зрозуміла, що мушу — як жінка двадцятого століття, як письменниця, як викладач університету — віддати належне жінці минулої епохи, відновити її справжню суть, розповісти про обман, який виник через уже написані статті й біографії. Те, що я читала в рукописі, було ще й свідченням про становище жінки тієї епохи: я читала про битву жінки за те, щоб їй дозволяли існувати, жити вільною, творити!.. Я мала написати біографію Марії Башкирцевої, щоб відновити її образ. Тоді ще не знала, що Марія поверне мені все, що я витратила на неї внутрішньо... Бо не описати ту радість, яку я відчула, дізнавшись, що й інші дослідники — у Франції й за кордоном — продовжили дослідження, йдучи шляхом, який я знайшла, розчистила. І радість від того, що мої книги перекладають у різних країнах.

Марія Башкирцева змінила моє життя. Адже я тоді не знала, що завдяки її “Щоденнику” про-

довжуватиму подібні дослідження, які стосуватимуться долі інших жінок, про яких забули, яких не знають справжніми, чію творчість сфальсифікували — 2000 року вийшла моя книга “Мовчання дів”, — закінчила свій віртуальний діалог із полтавською аудиторією Кошет Косньє.

Цю доповідь можна доповнити красномовними рядками з її передмови до книги про Марію Башкирцеву: “Ні, зовсім не випадково вирушила я в Національну бібліотеку. Це був клич, наче жіночий голос, приречений з 1884 року на мовчання, долинув до мене... Оскільки оригінал “Щоденника” недоступний для більшості, мені хотілося розкритикувати доценту перекази й оживити справжню Марію — жінку, одурманену недорікуватою долею, яка нагородила її життям на століття раніше строку, не вільниці не своєї епохи, героїню нашого часу”. Вона ж цитує Симону де Бовуар, яка назвала “Щоденник” Марії Башкирцевої “зразком жанру”.

Письменник з Росії Ігор Владимиров зазначив: “Доля вирішила, що саме Кошет Косньє стане людиною, “хто одного разу відміє її пам’ять від вульгарного гриму, яким вона покрита”, як сказав після смерті Башкирцевої її друг Божидар Карагеоргієвич.

Книга Кошет Косньє прийшла в Росію з помітним запізненням, яке могло б тривати й далі, якби не турбота полтавців і шанувальників таланту художниці в Росії й Україні”.

Подружжя Швеців привезло цю книгу із Франції 2004 року і підготувало видання російською мовою, а придбати його багатьом шанувальникам талановитої землячки випала нагода саме в Диканьці.

Не менш зворушливою була зустріч учасників конференції з Симоною Файяр, колишнім викладачем літератури в лицей Поля Сезанна (місто Ек сан Прованс у Франції), доповідь якої звучала так само особистісно: “Моя пристрасть до Марії Башкирцевої”.

— Вона живе в мені, вона супроводжує в житті, збагачує мене щоразу, коли я перечитую її “Щоденник”, — зізналася доповідачка.

Це вона була сусідкою правнучатої племінниці Марії Башкирцевої Наталії Іванової, у неї Тетяна

Швець придбрала особисті речі художниці для музею в Диканьці: чорнильницю, якою користувалася Марія, коли писала сторінки свого щоденника, дерев’яну рамку для чотирьох фотографій. Учасники конференції побачили ці експонати майбутнього музею в Диканьці. Свою розповідь Симоны Файяр доповнила і привезеним відеосюжетом, у якому показала місце, де Марія Башкирцева творила, де виставляла свої роботи. І знімок маленького старого кладовища Пассі в центрі Парижа, де її поховано.

Завдяки відеозйомці організаторів зібрання та засновників фонду Тетяни і Миколи Швеців учасники ближче “познайомилися” з мадам Жанет Апостолеску. Подружжя Апостолеску — керівники асоціації “Товариство друзів Марії Башкирцевої”. Воно видало повний авторський текст “Щоденника”. Завдяки їм глядачі почувалися так, наче побували в капличці на цвинтарі Пассі та в підземеллі, в усипальниці художниці. Там, на мармуровій білій плиті, викарбувано: “Марія Башкирцева”. Із мармуру зроблено її “Щоденник” і маленьку іконку Серафима Саровського, вибито дати її життя і смерті: 1860—1884, що, як ми тепер знаємо, не відповідає дійсності.

У дивовижному альбомі, який Тетяна Швець називає своїм дітищем, Микола Кноррінг свого часу так розповідав про місце останнього спочинку дівчини з полтавських Гавронців: “У Парижі, на цвинтарі Пассі, кожен знає велику капличку з православним хрестом. Якщо підійти до її скляних дверей, то можна побачити всередині незвичне для каплички видовище. Невеликий музей: портрети, деякі речі з її побуту, палітри, пензлі. Біля входу — квіти...”

Щороку 31 жовтня, у день смерті Марії Башкирцевої, тут відправляють панахиду. Розстилають зелений, із вишитими трояндами, килим, запалюють багато свічок. “Вічна пам’ять...” Тут справді щось є від безсмертя...”.

Тетяна Швець запевняє, що й сьогодні біля каплички ніколи не в’януть квіти. А всередині цього незвичного “музею” ми побачили велике незавершене полотно “Святі жони”, над яким Марія працювала в останні роки життя. Вікна-вітражі, в одному з яких зображено Марію в білому савані, — “вона начебто з висоти дивиться вниз на цей марнотний земний світ”, — зазначає Тетяна Дмитрівна.

Велику допомогу в подоланні всіх проблем, які виникають у подружжя Швеців під час налагодження контактів та співпраці з музеями, архівами, майстернями Франції, надає їм директор фірми “Інтер Франс” у Парижі Світлана Мельник. Вона також взяла участь у роботі конференції в Полтаві.

Цікавими були доповіді викладача коледжу міста Мак Минвільд штату Орегон у США Катерини Кернбергер, журналіста, письменника з Києва Олександра Балабка, доктора мистецтвознавства, колишнього аташе з питань культури при Посольстві України у Франції, нашої співвітчизниці, яка тривалий час живе у Франції, Тетяни Золозової, кандидата мистецтвознавства Наталії Асеевої та ще багатьох учасників конференції. Усіх зачарувала своїм запальним характером і тонким знанням життя й творчості Марії Башкирцевої видавець повного тексту “Щоденника” Люсіль Ле Руа. Вона разом із Тетяною Золозовою дослідила і доповнила тексти Башкирцевої науковими коментарями й довідками з екскурсами в історію, відшуквала листи Марії й відновила спотворені записи. Ці дослідження переросли в тему дисертації, яку Люсіль Ле Руа захистила в Сорбонні.

Автори восьмисерійного фільму “Марія Башкирцева” — режисер Ганна Шишко та драматург, автор п’єси, директор видавництва “Лазурь” Галина Турчинова з Росії розповіли про історію його створення і показали кілька фрагментів кінострічки, де головну героїню зіграла донька Валентини Талізійної Ксюша. Тема виступу Галини Петрівни перегувалася у підкреслено особистісному її сприйнятті з доповідями французенок: “Особистість Марії Башкирцевої у мойй долі”.

У центрі подій другого дня роботи конференції стала презентація унікального художнього альбому “Марія Башкирцева — обраниця долі”, який підготували і видали до 150-річчя з дня народження художниці й письменниці її землячки, засновники фонду “Відродження пам’яті Марії Башкирцевої” Тетяна

Марія Башкирцева. “Студія Жуліана”. 1881 р.

і Микола Швець. Тетяна Дмитрівна написала ґрунтовну передмову, альбом багато ілюстрований, у ньому чимало світлин, які глядач побачить уперше.

— Ми хотіли показати Марію Башкирцеву як творчу особистість в усій повноті й у всіх виявах її таланту — літератора, художника, музиканта. І зібрати якомога більше репродукцій (в альбомі їх 77) її картин, — розповідала пані Тетяна. — Ми намагалися повніше показати історичну ситуацію, в якій вона жила, за допомогою ілюстрацій. Уперше тут можна побачити маєток, церкву, усипальницю родини Башкирцевих, деякі її портрети. Є документ, що підтверджує точну дату народження Марії Башкирцевої.

В альбомі вміщено скульптуру Леона Лонжеп'є “Безсмертя”, де зображено молодого генія біля ніг ангела смерті. Ангел тримає табличку з іменами восьми юних талантів, які рано покинули цей світ. Серед французьких імен — ім'я Марії Башкирцевої. Це підкреслює, що у Франції високо цінують її творчість. Тетяна Дмитрівна наголошує, що це фото друкується вперше, вона висловлює вдячність за сприяння в цьому Світлани Мельник.

Голова облдержадміністрації Валерій Асадчев висловив глибоку подяку всім, хто дбає про збереження пам'яті Марії Башкирцевої, хто взяв участь в роботі конференції. Він пообіцяв, що у найближчі два роки в Диканьці збудують музей видатної землячки. А міський голова Андрій Матковський повідомив, що одна з вулиць Полтави вже носить її ім'я.

Марією Башкирцевою, зазначає Тетяна Швець, захоплювалися видатні особистості світу, про неї писали Франсуа Коппе, Вільям Гладстон, Анатоль Франс, Валерій Брюсов, Ілля Рєпін. Велимир Хлебников вважав її “Щоденник” “унікальним явищем світової культури”, Марина Цветаєва вважала її своїм ідеалом: “Марію Башкирцеву я люблю безумно, з безумним болем... Вона для мене така ж жива, як я сама”.

Палко захоплювалися дівчиною з Гавронців прості читачі її “Щоденника”. Кандидат мистецтвознавства Наталя Асєєва подарувала майбутньому музеєві в Диканьці унікальну книгу видання 1886 року про Марію Башкирцеву з передмовою Франсуа Коппе, придбану в букіністичному магазині у 60-ті роки минулого століття. Вона заперечує висловлені російськими дослідниками думки про те, що у нас про художницю мало знали:

— Мої обидві бабусі захоплювалися Башкирцевою, вони були курсистками в Києві й у Петербурзі. Одна з них, Ганна Дяченко, родом з-під Полтави, із Патлаївки.

Емансипована Марія Башкирцева була для жінок взірцем самореалізації. Здолати перешкоди, добитися свого, успішно реалізувати себе — тоді для жінки це було непросто, і вона стала взірцем, який окрилював! І сьогодні Башкирцева залишається прикладом для тих, хто бачить себе особистостями.

Вона — смілива, суперечлива, зухвала, талановита, молода, красива — безмежно любила життя і дуже боялася не встигнути зробити все, що хотіла. Вона знала, що не встигне, і мріяла “залишитися на землі”.

Марія Башкирцева залишається з нами. Хоч ми й витираємо сльозу, читаючи в романі-есе Михайла Слабошпицького: “Останні слова, які вона сказала: “Мені так хочеться гавронських вишень і яблук”. І сьогодні знову можемо повторити її улюблені слова: “Ніщо в цьому світі не минає безслідно”.

Уляна ГЛІБЧУК
Фото Олесь ДМИТРЕНКА

2007 р. до НаУКМА надійшла надзвичайно цінна колекція Омеляна Йосиповича, яка складається з потужної бібліотеки обсягом понад 15 тисяч примірників, архіву вченого, предметів старовини. Колекція має стати основою для створення наукового осередку сходознавчих наук в НаУКМА.

Транспортуванням колекції зі США до України займалась юрист і президент Києво-Могилянської фундації Марта Фаріон: “Це тривало майже рік. Страховки, документація, пошуки транспортної компанії, яка б професійно все спакувала: картини, десятки тисяч книг, антикваріат. Замовили найбільші контейнери, які існують”.

28 травня відбулась урочиста презентація виставки “3 колекції Омеляна Прицака”. Пані Лариса, вдова вченого, погодилася на розмову.

— Ні, це не вся колекція, яку ви спостерігаєте в залі. Я подарувала НаУКМА 50 картин науково-дослідного характеру: 10 картин Боллана, географічні та історичні карти. Вони вказують на різноманітні сфери зацікавлені Омеляна. Подарувала всю його бібліотеку — 35 тисяч фоліантів німецькою, французькою, англійською. Особливо широко представлена арабістика, тюркологія, скандинавістика. До музейного скарбу належать 10 тисяч документів з архівів світу і частково музейні експонати.

— Це був заповіт вченого — передати музейний скарб до НаУКМА?

— Так, він хотів, щоб молода генерація могла працювати і розвивати сходознавство. Хотів віддати у вищий навчальний заклад. І таким університетом стала Києво-

КОЛИ І ХТО НАПИСАВ «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

28—30 травня в НаУКМА відбулася міжнародна конференція “Спадщина Омеляна Прицака і сучасні гуманітарні науки”, в якій взяла участь понад 100 науковців з різних країн світу. Омелян Прицак (1919—2006) — вчений-сходознавець зі світовим іменем, фундатор й багатолітній директор Українського наукового інституту Гарвардського університету та Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського, один з ініціаторів створення Міжнародної асоціації українців, член Наукового Товариства імені Шевченка, Української Вільної Академії Наук, Національної академії наук України, автор понад 1000 наукових праць, зокрема фундаментальної — “Походження Русі”.

сходознавця, себто орієнталіста широкого профілю. Арабську і турецьку мови він вивчив самотужки ще в школі. Володів польською, німецькою, французькою, англійською. Знав близько десяти мов. Над цією книжкою працював понад сорок років.

Почалося з того, що Роман Йосипович Якобсон, професор Гарвардського університету, який хотів написати книгу про “Слово о полку Ігоревім”, попросив Омеляна опрацювати східні елементи і дати історичний коментар. Але Прицак, заглиблюючись у вивчення цієї теми, сказав, що перш, ніж робити історичний коментар, він повинен дати відповідь на питання про походження Русі. І паралельно написав три томи “Походження Русі”. Одним із сегментів книги було дослідження “Київська Русь і Євразійський Степ”. Саме в цій науковій розвідці Прицак і дав відповідь на запитання, коли і хто написав “Слово о полку Ігоревім”.

Омелян стверджував, що насамперед треба досліджувати менталітет. Чому “Слово” оригінальне? Цей твір відтворює XII століття. Адаже існує ціла школа так званих скептиків, які піддають сумніву оригінальність цієї давньоруської пам'ятки. Це французька і російська школи на чолі з Олександром Зіміним. До речі, підтверджував фальсифікат “Слова” і учень Омеляна Йосиповича Едвард Кі-

нан. Професор Гарвардського університету, він наполягав на тому, що це підробка XVIII століття чеського славіста Йозефа Добровського. Тоді Омелян Йосипович дав гідну джерелознавчу відповідь своїм учням-скептикам.

— Він образився на своїх учнів?

— Ні, він не ображався, коли йшлося про наукові гіпотези. Прицак був прихильником діалогу й полеміки, які опирались би на порівняльну лінгвістику або інший науковий метод. Думаю, в книжці “Коли і ким було написано “Слово о полку Ігоревім” йому вдалося переконливо це зробити.

ТЕАТР — ТО ЇЇ ЖИТТЯ

26 травня у столичному театрі ім. Івана Франка пройшов ювілейний творчий вечір корифея українського театру, народної артистки України Галини Яблонської. Залу вщерть заповнили поціновувачі її акторського таланту. Теплими словами, квітами й подарунками вітали ювілярку друзі, колеги, земляки. Адже 57 років, які Галина Яблонська віддала великій сцені, зробили її відомою не лише в Україні, а й за кордоном.

Фото Олесь ДМИТРЕНКА

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

8 ЧЕРВНЯ В БАТУРИНІ ВІДБУДЕТЬСЯ КОЗАЦЬКЕ СВЯТО, яке започаткували “Просвіта” і Народний рух України. У програмі — вшанування пам’яті жертв Батуринської трагедії 1708 року, мітинг, концерт майстрів мистецтв і аматорів сцени, козацькі розваги, виставки творів народних майстрів, екскурсії історичними місцями. Адреса: смт Батурин Бахмацького району на Чернігівщині. Початок — о 10.00.

НЕСПРАВЕДЛИВО ЗАБУТЕ ДИВО ПРИРОДИ

Карина ВОСТРЯКОВА
Фото автора

Вікторія Бодня, Володимир Горянський, Ніна Матвієнко, Тетяна Цуканова, Алла Тарасевич та Петро Гончар

Насіння, яке людство засіває вже понад 10 тисячоліть, в Україні чомусь нищать. Тканину, яка вбирає вологу, швидко сохне, довго залишається чистою, не жовтіє, самовибілюється і стає м’якшою, не носять. Рослину, що знешкоджує мікроби й інфекції, знижує рівень радіації, вдвічі послаблює гамма-випромінювання, захищає людину від спеки й холоду, агресивного хімічного середовища, не пропускає електромагнітних хвиль, мало висівають. Це все льон — культура, яка в Україні на межі зникнення.

Саме з цих прикрих причин і почали бити на сполох організатори фестивалю “ЛЬОН-ФЕСТ”, влаштувавши 23—25 травня в УЦНК “Музей Івана Гончара” справжнє льонове дійство. Фестиваль розпочала прес-конференція журналістів з організаторами акції Тетяною Цукановою, керівником і дизайнером “КОТТИ — Льон України” та Аллою Тарасевич, директором Всеукраїнського благодійного фонду “Живодайне джерело”. На конференцію завітали заслужений артист України Володимир Горянський, народна артистка України

В'ячеслав Зайцев і Алла Тарасевич

Ніна Матвієнко та директор Українського центру народної культури “Музей Івана Гончара” Петро Гончар. Тетяна Цуканова зізнається, що ідея акції виникла вже давно, адже настав час кричати на всю Україну, що льон нещадно знищують, і влада не протидіє цьому свавілю. Льонозаводи знищено, а свого

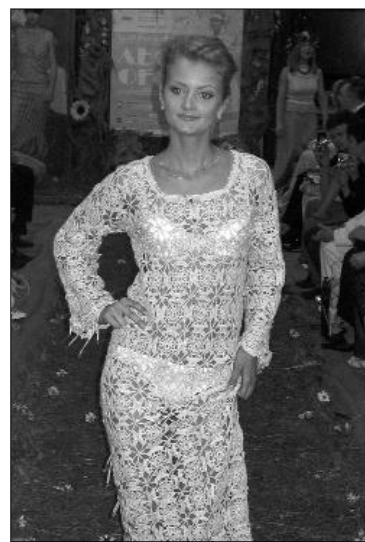
часу Україна посідала перше місце у світі з вирощування й експорту льону.

Чому ми забуваємо історію — свою найціннішу спадщину? Адже льон став підґрунтям міфів і переказів. Саме з льону вправні богині зіткали світ і навчили ткацтва людей. Цю рослину оспівав Гомер в “Іліаді”, а “золоте руно” аргонравтів — тонка пряжа з льону, яку цінували на вагу золота.

Другий день фестивалю прикрасив конкурсний показ авторських колекцій лляного одягу, які представили молоді й уже досвідчені українські дизайнери. Головою журі був російський художник-модельєр, член-кореспондент Академії мистецтв РФ, професор В'ячеслав Зайцев. Присутні побачили майстерні вироби з льону: блузки, спідниці, сукні, вбрання для хлопців, лляні парасольки й сумки,

взуття. Колекції вражають простою й вишуканістю.

Актор Володимир Горянський зазначив: “Це дійство — відродження духовних традицій, а льон — корінь духовності. Навіть обрамлення ікон — лляна нитка така сама проста, як і православ’я. Забуваючи про природне, накопичуємо штучні проблеми”.

Організатори фестивалю прагнули привернути увагу держави й суспільства до збереження, відродження й розвитку льонарства та народних художніх промислів. Адже цей матеріал слугував для повсякденного і церемоніального вбрання давніх народів, зокрема трипільців, єгипетських жерців, біблійних первосвящеників, давніх слов’ян, аристократів, воїнів. Цю тканину застосовували в народному мистецтві й художніх промислах, текстильній промисловості та будівництві, медицині, армії, техніці і кондиціонер. Лляна тканина надає відчуття радості, рівноваги, відновлює працездатність та енергію.

Насамкінець Ніна Матвієнко зазначила: “Льон — це легені нації. Його важко добувати й нелегко рекламувати — льону сьогодні потрібен декор. І щоб не купувати за кордоном нашого льону, варто шукати свою батьківщину в своїх травах, у своїх людях”.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

В. о. головного редактора
Валентина ДАВИДЕНКО

Редколегія
Любов ГОЛОТА,
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
Ніна ГНАТЮК
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ мови
Святослав МІЗЕРНЮК
279-39-55

Відділ коректури
Олена ШУЛЬГА
278-63-69

Комп’ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Інтернет-редактор
Євген БУКЕТ
279-39-55

Черговий редактор
Святослав МІЗЕРНЮК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301223
Наклад — 24000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
При використанні наших публікацій
поширення на “Слово Просвіти”
обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 3,94 грн.
на 3 місяці — 11,32 грн.
на 6 місяців — 21,64 грн.

